ტფილისი, 24 მაისი, 1886 წელი.

ტფილისის ქართული საადგილმამულო ბანკი

(პოლემიკა დიმიტრი ყიფიანთან და აკაკი წერეთელთან)

I

ჩვენ ჩვენი აზრი წარმოვსთქვით ორს მეთაურს (ივერიის №№ 102 და 103) წერილში იმა მითქმა-მოთქმის გამო, რომელიც ჩვენს საზოგადოებაში ისმის ჩვენის ბანკების თაობაზედ. ჩვენა ვსთქვით, რომ ბანკების წუნისმდებელს მწერალსა და მოლექსესა ჯერ არ გამოუთქვამს, რა მიზეზითა სწუნობს ჩვენს ბანკებს, თუმცა კი იძახიან, ბანკები ჩვენა გვღუპავსო და ამ კილოზედ ათასნაირად ჰგალობენ პროზითა და ლექსითაო. „რა საგანი უნდა აძლევდეს ამის მთქმელს საბუთსა“, ვიკითხავთ ჩვენ და ამ კითხვას, ჩვენის შეძლებისამებრ, პასუხი მივაგეთ. ჩვენა ვსთქვით, რომ ჩვენს საზოგადოებაში ბევრი მითქმა-მოთქმაა ბანკის შესახებ, უჯერო და შეუწყნარებელი, და ამ მითქმა-მოთქმაში უნდა ვეძიოთ იგი საგანი. მითქმა-მოთქმათა შორის ჩვენი ყურადღება მივაქციეთ ორს იმისთანას, რომელთაც უფრო გატაცება შეუძლიანთ კაცისა. ერთი იგი, რომ ბანკები არ ყოფილიყვნენ, ვალსაც არ ავიღებდითო და მაშასადამე მამულების დაკარგვის განსაცდელში არ ჩავცვივდებოდითო, და მეორე იგი, რომ ბანკებმა დაუგირავებელი მამულები არ უნდა ჰყიდოსო, ისე ამოქმედოს საადგილმამულო კრედიტიო.

რომ მართლა ერთის აზრის მდინარეობაც ყოფილა ჩვენს საზოგადოებაში და მეორისაც, ამას ცხადად გვიმტკიცებს ორი წერილი, დაბეჭდილი უკვე „ივერიაში“, ერთი ბ-ნ დიმიტრი ყიფიანისა და მეორე ბ-ნ აკაკი წერეთლისა. აკაკი წერეთელს აუღია და თავის მფარველობის ქვეშ დაუყენებია ზემოხსენებულთაგან პირველი აზრი და ბ-ნ დიმიტრი ყიფიანს — მეორე. მინამ თვითეულის საბუთებს გავჩხრეკდეთ, ჩვენ ნებას ვითხოვთ ცოტაოდნად შევსდგეთ ერთს არასასიამოვნო თვისებაზედ, რომელსაც ჩვენს ქართულს პოლემიკაში, ჩვენდა სამწუხაროდ, პირველი ადგილი უჭირავს ხოლმე. ამის მიზეზს ისე ბ-ნ აკაკი წერეთელის წერილი არ გვაძლევს, როგორც ბ-ნის დიმიტრი ყიფიანისა.

ბ-ნი დიმიტრი ყიფიანი საკმაოდ მოზრდილს ნაწილს თავისის წერილისას იმა ბრალის დამტკიცებას ანდომებს, რომელსაც — ვერ გაგვიგია, — როგორ და საიდამ ჩვენა გვდებს. „ივერიაშიო“, ბრძანებს ბ-ნი დიმიტრი ყიფიანი —

„დაბეჭდილია ორი დიდი მოწინავე მუხლი, რომლითაც ტფილისისა და ქუთაისის ბანკების დამფუძნებელნი კარგად საგრძნობელად ვიტუქსებითო. ბანკის მნიშვნელობა თქვენ არ გაგეგებათო, რომ დრტვინვასა ჰბედავთო…“

„თქვენ ბრძანებთო, — გვეუბნება მერე კიდევ ბ-ნი დიმიტრი ყიფიანი, — რომ ჩვენ (მითამდა ბანკის დამფუძნებელთ) ბანკისა არა გაგვეგება რა…“

რაკი ამისთანა ბრალსა გვდებს, მერე, რასაკვირველია, სამართალი მიუძღვის ბ-ნს დიმიტრი ყიფიანს გულის წყრომით იკითხოს:

„ნუთუ შესაძლებელი უნდა იყოს, რომ კაცი, ამხანაგობა, მთელი თავად-აზნაურობა, ეს ხალხში უმაღლესს საზოგადოებად წოდებული თავად-აზნაურობა, აშენებდეს რასმე და არ იცოდეს კი რას აშენებს? რა სათქმელია, ღვთის გულისათვის!..“

მართალი ბრძანებაა: რა სათქმელია იგი, რასაც, ჩვენდა დაუკითხავად, ჩვენ ძალად გვათქმევინებს ბ-ნი დიმიტრი ყიფიანი! რა სათქმელია ყოველივე ის, რასაც ჩვენ ბ-ნი დიმიტრი ყიფიანი გვაბრალებს და რაც ჩვენ სრულებითაც არც ფიქრად გვქონია და არც სიტყვით წარმოგვითქვამს. როცა ბ-ნ დიმიტრი ყიფიანის მიერ დაწერილი ამისთანა ბრალმდებელი ლქმი წავიკითხეთ, გავკვირდით. ჩვენი წერილები იმოდენად გვახსოვდა, რომ საკმაო იყო ამისთანა ბრალი გაოცების მიზეზად შეგვქმნოდა. ჩვენ იმოდენა პატივისცემა გვაქვს ბ-ნის დიმიტრი ყიფიანისა, რომ ვიფიქრეთ, უსათუოდ მეხსიერება გვღალატობს, უსათუოდ რაიმე უთავბოლო და წინდაუხედავი სიტყვა წამოგვცდა ჩვენს წერილებში, და იმ სიტყვამ მისცა მიზეზი ბ-ნს დიმიტრი ყიფიანს, რომ ჩვენთვის საყვედური ებრძანებინა, თორემ უამისოდ იგი არ ინებებდა უსაბუთოდ გამოკიდებას და ბრალდებას.

გადავიკითხეთ ხელმეორედ ჩვენი მეთაური წერილები და წარმოიდგინეთ, არც ერთგან, არც ერთ სტრიქონში, არც, როგორც იტყვიან, სტრიქონებს შუა, არც მთელის წერილის შინაარსში, ნახსენები არ არის არც ბანკის დამფუძნებელი, არც თავად-აზნაურობა იმ აზრით, რომ ჩვენ გვეთქვას ან ერთსა და ან მეორეზედ, ვითომც ბანკის საქმეში არა გაეგებათ-რაო. თუ ამაში ვცდებით, ვთხოვთ ერთი სიტყვა, ერთი რომელიმე სტრიქონი და ადგილი გვიჩვენონ ჩვენის წერილებიდამ, რომელთშიაც არამც თუ პირ-პირ გამოთქმული იყოს, არამედ იგულისხმებოდეს მაინც, რომ საქმის არ-გაგება მთელს დამფუძნებელთ დასსა, ან მთელ თავად-აზნაურობას ჰბრალდებოდეს ჩვენგან საერთოდ. ჩვენ თუ არ-გაგებას ვაბრალებდით ვისმე და ეხლაც ვაბრალებთ, სახეში გვყვანდა მარტო იგი თვითოეულნი პირნი, რომელნიც მიზეზნი არიან სხვადასხვა მითქმა-მოთქმისა ჩვენს საზოგადოებაში. იგინი არც მთელს დამფუძნებელთა დასს შეადგენენ და არც მთელს თავად-აზნაურობას.

ეხლა ვიკითხოთ, რად უნებებია ბ-ნს დიმიტრი ყიფიანს ძალად თქმევინება ჩვენთვის მისი, რის თქმაც არ გვსურებია და არც გვითქვამს? რად უნებებია, გულის ამღვრევა ან ბანკის დამფუძნებელთა ან მთელის თავად-აზნაურობისა? მთელის თავად-აზნაურობის უცოდინარობა, უმეცრება ბანკის საქმეში, რა სათქმელიაო, — რისთვის ბძანებს ამას ბ-ნი დიმიტრი ყიფიანი? ჩვენ აქ რა შუაში ვართ? რად გვაბრალებს ამის თქმასა ჩვენ?

აი ეს არა-თქმულის თქმაა იგი არასასიამოვნო თვისება, რომელსაც ჩვენს ქართულს პოლემიკაში, კამათობაში, ჩვენდა სამწუხაროდ, პირველი ადგილი უჭირავს ხოლმე. ნუთუ

უმაგისოდ იმედი არა ჰქონია ბ-ნს დიმიტრი ყიფიანს, რომ თავის აზრს მომხრე მოუპოვოს? თვით იმ აზრის ბუნებაში იმოდენა სანუკბარო და სანეტარო რამ არის, რომ ბევრს მიიმხრობს და გაიტაცებს. ჩვენც მიგვიმხრობდა, რომ შეუძლებელი შესაძლოდ გვეცნა. დიაღ, ძმები ვართ ყველანი და ძმათა შორის მწარე მართალი სჯობია ტკბილს ოცნებასა. რომ ბ-ნის დიმიტრი ყიფიანის აზრი მართლა სასიამოვნო და სანატრელი ოცნებაა, ეს არა ერთხელ გვითქვამს და იძულებულ ვიქნებით შემდეგ ნომერში კიდევ განვიმეოროთ.

II

ტფილისი, 26 მაისი, 1886 წ.

არამცთუ საზოგადოებრივს საქმეში, კერძო კაცის საქმეშიაც შესაწყნარებელი არ არის იმისთანა მითქმა-მოთქმა, რომელსაც მოკლე ფეხები აქვს, რადგანაც შინაგანად ყოველ ღირსებას მოკლებულია. თუ ამისთანა მითქმა-მოთქმა ზოგჯერ სჭრის და ფეხს იკიდებს ხოლმე, ეგ მარტო იმიტომ, რომ გულის მოსაგები ფერ-უმარილი უსვია და, თუ კაცი არ ჩაუფიქრდა, ადვილად წაიტყუებს ხოლმე. როცა კაცს ცალკე და საზოგადოებას ერთად რამ უჭირს და ეძიებს სახსარს გაჭირებისაგან თავის ხსნისას, მაშინ ჭეშმარიტმა მოძმემ, მართალმა გულშემატკივარმა, ისეთი რჩევა უნდა მისცეს, რომელიც გარემოებას შეეფერება და რომელიც ასახდენია და აღსასრულებლად შესაძლებელი. თორემ იმას რომ გამოუდგეთ, — აცა, რაც იამება, ის ვუთხრაო, ეს ძმობა კი არა, — მტრობა იქმნება და, სწორედ მოგახსენოთ, ადვილი საქმეც არის. ამისთანა შემთხვევაში საქმე ის-კი არ არის — გაჭირვებულის გული მოიგო ცარიელის სიტყვით, არამედ ის, რომ თუ საშველია რამ, ეშველოს, თუ არა და მოურიდებლად, პირდაპირ, ღობე-ყურეს მოუდებლად, უთხრათ: საშველი არ არის და ტყუილად გაგიზვიადებია სურვილი-თქო.

იყო, მაგალითებრ, დრო, როცა ბატონ-ყმობის გაუქმების ხმებით შეწუხებულს თავად-აზნაურობას გულსა ჰფხანდნენ იმით, რომ თვითო კომლს კაცზედ სამოც-სამოც თუმანს გამოგიტანთო, ნუ გეშინიანთო. რა თქმა უნდა, ამ გულის მოსაგებს აღთქმას ბევრი აჰყვა, მაგრამ ბევრმა კი დიდის ეჭვით გაიქნია თავი და ეს დაუჯერებელი დაპირება ქარს გაატანა. ეს უჯერო ხალხი ამბობდა: „ნუ გჯერათ, ეგ შეუძლებელი არისო“.

ვინ იტყვის, რომ სამოც-სამოცი თუმანი თითო კომლზედ კაი ლუკმა არ იყო, მაგრამ ვინც კი ამ ლუკმისათვის მაშინ პირი დააღო, ისე პირღია დარჩა დღევანდლამდე.

ამისთანა მითქმა-მოთქმას ჩვენის ბანკების თაობაზედ ხომ ბოლო არა აქვს. ერთხელ და ერთხელ საჭიროა რომ ბოლო მოეღოს. ეს მითქმა-მოთქმა თვითონ ბანკებსაც აბრკოლებს, სახელს და აბრუს უტეხავს, ბანკიდამ ვალის ამღებსაც რაღაც ტყუილ იმედებს აძლევს და უამისოდაც უზრუნველს უფრო უზრუნველადა ჰხდის. ბანკიც წაგებაშია ამ უზრუნველობის

გამო და ვალის ამღებიცა. ამ შემთხვევაში ღობე-ყურეს მოდება ღალატია საქმისა. საჭიროა გულახდილად ლაპარაკი, პირდაპირი, პირმოუფერებელი თქმა.

ბ-ნი დიმიტრი ყიფიანი ისე პატივცემულია ჩვენში, რომ მისი სიტყვა განუკითხველად ბევრსა სჯერა. ჩვენ კი, იმედია, მოგვიტევებს, რომ განუკითხველად არ დავიჯერებთ. ბ-ნი დიმიტრი ყიფიანი იმოდენად განათლებული კაცია, რომ ითაკილებს კიდეც, თუ ვინმე განუკითხველად, ბრმად აჰყვება მის სიტყვასა, ნამეტნავად ამისთანა საზოგადო საქმეში, როგორიც ჩვენი ბანკებია, ჩვენის ფიქრით. რაკი საქმე ასეა, ჩვენ თამამად შევუდგებით მის წერილის განხილვას.

ბ-ნი ყიფიანი ბრძანებს:

„ჩვენ ასე დავადგინეთ, ასე ავიშენეთ ბანკი რომელიც ორმოცის თუ სამოცი ათასის თუმნის ტრიალით ყველას მოგვიხერხებდა გაჭირვებაში ხელის გამართვასაო“.

არა, ბატონო, ეს მართალი არ არის. სამოცი ათასის თუმანის ტრიალი ყველას ვერ მოგიხერხებდათ გაჭირებაში ხელის გამართვასა. ჯერ თითქმის ათი მილიონი ფული დაატრიალა ჩვენში ჩვენმა ორმა ბანკმა და გაჭირებაში დღესაც ბევრს ვერ უმართავს ხელსა და სამოცი ათას თუმნით იმას ვით შესძლებდით, რაც თითქმის ათმა მილიონმა ვერ შესძლო; ეს ერთი. მეორე — ბ-ნის დიმიტრი ყიფიანის სიტყვითვე დავამტკიცებთ, რომ ეგ იმედი არამცთუ ვისმეს ჰქონია ბანკის აშენების, თუ დადგინების დროს, არამედ თვით ბ-ნს ყიფიანსაც ფიქრად არ გაუტარებია, და რად ბრძანებს ეხლა ამას, არ ვიცით.

ბ-ნ დიმიტრი ყიფიანის საკუთარი პროექტი ბანკისა, რომელიც მთავრობამ უარ-ჰყო და არ დაამტკიცა, ამბობს:

§ 38. ხანგრძლივი სესხი მიეცემა ბანკის მიერ ზოგი ნაღდის ფულით, ზოგი საკრედიტო ფურცლითა, — და სხვანი.

§ 39. საკრედიტო ფურცელნი გამოცემულ იქმნებიან იმდენი, რამოდენასაც ნამდვილი საჭიროება მოითხოვს არამცთუ მარტო ხანგრძლივის, არამედ ხანმოკლე სესხისათვისაც. ხოლო ჯამი საკრედიტო ფურცლებისა არ უნდა აღემატებოდეს ბანკის ძირის ფულს ათჯერ მეტად.

უკეთუ ორმოცისა თუ სამოცი ათას თუმნის ტრიალი ყველას მოუხერხდება გაჭირებაში ხელის გამართვასა და მართლა ესა ყოფილა პირვანდელი იმედი ბანკის დამფუძნებელთა, რაღა საჭირო იყო საკრედიტო ფურცლები ძირის ფულზედ ერთი ათად მეტი, სახელდობრ, ოთხისა, თუ ექვსის მილიონისა!.. რად შეიტანა ბ-ნმა დიმიტრი ყიფიანმა ზემოთ მოყვანილი ორი მუხლი თავის პროექტში, თუ მართლა მარტო 400.000, ანუ 600.000 მანეთის ტრიალი ყველას მოუხერხებდა გაჭირებაში ხელის გამართვასა? ამ სახით ბ-ნის დიმიტრი ყიფიანის საკუთარი მოწმობა ხელთა გვაქვს, რომ ბანკი, პირველ დადგინების დროს არ დასჯერებია 400.000, თუ 600.000 მანეთის ტრიალს და ოთხისა თუ ექვსის მილიონის საკრედიტო

ფურცლებიც მოუწვევია საშველად და დასატრიალებლად. მაშასადამე, არავის არა ჰქონია იმედი, რომ ბანკი 400.000 თუ 600.000 მანეთის ტრიალით ყველას მოუხერხებდა გაჭირებაში ხელის გამართვასა და ეხლა კი იგივე ბ-ნი დიმიტრი ყიფიანი ბრძანებს:

„ასე დავადგინეთ, ასე ავიშენეთ ბანკი, რომელიც ორმოცისა თუ სამოცი-ათასის თუმნის ტრიალით ყველას მოგვიხერხებდა გაჭირებაში ხელის გამართვასაო“.

რომელი ერთი დავიჯეროთ? რად უნებებია ბ-ნ დიმიტრი ყიფიანს ამის თქმა ეხლა? ბევრი კი მოიფხანს გულსა და იტყვის: ვაი ეს რა დღეში ჩავცვივნულვართო!.. აქ ათი მილიონი, ფული დაატრიალეს ჩვენმა ბანკებმა და ვერ მოგვიხერხეს ყველას გაჭირებაში ხელის გამართვა და თურმე ნუ იტყვით, 400.000 თუ 600.000 მანეთის ტრიალით ყველას ხელს გაგვიმართავდაო ის საოცარი ბანკი, რომელიც ბ-ნს დიმიტრი ყიფიანს სდომებიაო. გულის ფხანა კარგია, მაგრამ განა ეგ საქმეა!..

მეტად გაგძელდა ეს წერილი და დანარჩენს ხვალინდელს ნომერში გავარჩევთ.

III

ტფილისი, 27 მაისი, 1886 წ.

„თქვენ უნდა გეფიქრათ, ჩვენს მინისტრებსაო, — ბრძანებს ბ-ნი დიმიტრი ყიფიანი, — რომ ათისა, თუ თორმეტის ასისათვის, ესე იგი 10 – 12 %-ის გადახდა სასოფლო მამულისაგან ყოვლად შეუძლებელი არისო“.

დავუკვირდით ამ სიტყვებს და, სწორედ მოგახსენოთ, ვერ გავიგეთ, ამით რის თქმა ჰსურვებია ბ-ნ დიმიტრი ყიფიანსა? ასის თავად რა მიუღია ამ შემთხვევაში: ნასესხები ფული, მაგალითებრ, ას მანეთზედ ათი თუ თორმეტი სარგებელი, თუ მამულის ღირებულება? განა არა, ერთმა ცნობიერმა ქართველმა გვირჩია: ბ-ნ ყიფიანს ცხადად ერთი სიტყვაც არა აქვსო თავის წერილში გამოთქმულიო. მე გირჩევთო, ჯერ გეკითხნათ ბ-ნ ყიფიანისათვის ახსნა მისი, რის თქმაც ჰსურსო და მერე მიგეცათ პასუხიო. ამ გონიერს რჩევას ჩვენ შევუშინდით, თუმცა მისი საჭიროება ჩვენც ვიწამეთ. შევუშინდით, იმიტომ რომ ვაი თუ იფიქრონ, „ივერია“ ეგზემენიას უკეთებს, და მოვერიდენით, რომ ეს უმართებულობაში არ ჩამოერთვათ ჩვენთვის.

რომ ახსნა მართლა საჭიროა, ბ-ნ ყიფიანის ზემოხსენებულ სიტყვებიდამ სჩანს. თუ ნასესხები ფული იგულისხმება ასის თავად, მაშინ სხვა პასუხი აქვს და თუ ასის თავად მიღებულია თვითონ მამულის ღირებულება — მაშინ სხვა. ამას კი ვიტყვით, რომ საქმის ზედმიწევნით მცოდნე კაცს ესეთი ორაზროვანი თქმა არ მოუვიდოდა ამისთანა შემთხვევაში. მაგრამ ბოდიშს ვიხდით, იქნება ბ-ნს ყიფიანს იმის თქმა უნდოდა, რასაც თვითონ სიტყვები ამბობენ, და სიტყვები კი ამას ამბობენ, რომ 10 თუ 12%-ის ხდა სოფლის მამულს არ შეუძლიანო. მაშ

დავადგეთ ამ სიტყვას და 10 და 12%-ის ხდა სოფლის მამულის ღირებულობის კვალობაზედ გამოვიძიოთ და აქაც დავინახავთ, რომ საქმის ზედმიწევნით მცოდნე კაცი ისე არ შესცდებოდა ანგარიშში, როგორც ბ-ნი ყიფიანი შემცდარა.

ჩვენის წესდების ძალით, თუ სოფლის მამულს ერთი მანეთი აქვს წმინდა შემოსავალი წელიწადში, იგი უნდა დაფასდეს 16 მანეთად (კაპეიკებს აღარ ვანგარიშობთ). აქედამ რვა მანეთი უნდა მიეცეს სესხად სოფლის მამულის დამგირავებელს. ჩვენის წესდების ძალისამებრვე ასზედ რვას იხდის სოფლის მამულის დამგირავებელი თავნსა და სარგებელსა. ამის კვალობაზედ სოფლის მამულს ბანკის ვალის გადასახადი ჰხვდება, ზემომოყვანილი მაგალითი რომ ავიღოთ, 64 კაპეიკი თავნსა და სარგებელში წელიწადში. მაშასადამე 16 მანეთის ღირებულების სოფლის მამული ჰხდილობს წელიწადში 4%-სა, რადგანაც 16 : 0,64 — 100 : 4 და არა 10 და 12%-სა, როგორც ბრძანებს ბ-ნი ყიფიანი. ეხლა ვიკითხოთ: საიდამ გამოუყვანია ბ-ნ ყიფიანს ამ სიდიდე სარგებელი?

თუ ბ-ნმა ყიფიანმა იგულისხმა გირავნობის ფურცლის კურსი და იმის კვალობაზედ იანგარიშა, რომ სოფლის მამული იხდის 10 თუ 12%-ს, აქაც ანგარიში არევია. მაგრამ, უკაცრავად, ანგარიში კი არა, თვით საგანი არევია, იმიტომ რომ თუ ერთხელ ასის თავად მამულის ღირებულობაა აღებული სარგებლის საანგარიშოდ, გირავნობის ფურცლის ღირებულებას არავითარი ადგილი არა აქვს, და ვინც ხან ერთს ჩააყენებს მეორის ადგილას და ხან მეორეს, იმას საქმის არევა სდომებია და არა ახსნა. არ გვგონია, ამას დამტკიცება სჭირდებოდეს, და თუ საჭიროა, მოგვკითხონ და დავამტკიცებთ.

თუ ბ-ნს ყიფიანს ზემოხსენებულის სიტყვებით უნდოდა ეთქვა, რომ ბანკიდამ ფულის ამღებს ფული 10 თუ 12%-ად უჯდება და ეგ სამძიმოა, — ეს სულ სხვა საგანია, მაგას სულ სხვა პასუხი უნდა. ამ შემთხვევაში გირავნობის ფურცლების კურსსა დიდი და მხოლოობითი მნიშვნელობა აქვს სარგებლის სიმძიმის გამოსარკვევად. თუ ასეა, ბ-ნმა ყიფიანმა თავის ზემოხსენებულ ნათქვამში უნდა შესცვალოს სიტყვები: „სასოფლო მამულისაგან ყოვლად შეუძლებელი არის“, როგორც სიტყვები, რომელნიც საქმის მცოდნე კაცისაგან აქ მოსატანი არ იყო, იმიტომ რომ საადგილმამულო კრედიტის ვალს იხდის არა სასოფლო მამული, როგორც ბ-ნ ყიფიანს ჰგონია. ამ ორთა სიტყვათა შუა დიდი განსხვავებაა და ნურავინ დაგვწამებს, რომ ამ შემთხვევაში ვითომც ტყუილუბრალოდ გამოვეკიდენით სიტყვებსა. ხოლო ვინც სიტყვას საგნის შეუსაბამებლად, შეუწონებლად ჰხმარობს, მას არც თვითონ საგანი აქვს ნათლად წარმოდგენილი. ჩვენ ამისი თქმა გვინდა.

ასეა თუ ისე, უკეთუ ბ-ნი ყიფიანი ზემოხსენებულ სიტყვებს შესცვლის, მერე გვიბრძანოს, როგორ და რა ანგარიშით გამოჰყავს გირავნობის ფურცლის კურსის მიხედულობით 10 და 12%? ეგ იმისათვის არის საჭირო, რომ სახსარი გვქონდეს ანგარიშს კვალში ჩავუდგეთ, და ან სხვისი ჩვენ დავიჯეროთ, ან ჩვენი სხვას დავაჯერებინოთ. უამისოდ ყოველივე გამოძიება ბნელაში ხელების ფათურს ეგვანება.

„თქვენ საქმეს ასე გვიხსნითო, — ბრძანებს ბ-ნი ყიფიანი, — რომ ფულს რომ გაძლევთ, სხვებისაგან ვსესხულობთ, იმას გაძლევთო. ვინ რას გასესხებდათ, დახათრიჯამებულნი რომ არ ყოფილიყვნენ, რომ თავის ფულის სარგებლობა იმათ არ დააკლდებათო; არ დააკლდებათ ჯერ ამით, რომ ჩვენი ბანკი სესხზედ კი არა, ნაღდს ფულზედ არის აშენებულიო!..“ და სხვანი.

პირველ სიტყვიდამ პირველ წერტილ მძიმემდე რომ კაცი დააკვირდეს მთელს სტრიქონებს, ჰკვირობს, რად გარჯილა ამისი მთქმელი, რომ ეს უთქვამსო! რა სიტყვის შემობრუნებაა ეს? ჩვენ ვიცით, — არავინ გვასესხებდა ფულს, თუ დახათრიჯამებულნი არ იყვნენ, რომ თავის ფულის სარგებლობა მათ არ დააკლდებათ. ამისი უარი განა ვინა სთქვა? მაგრამ ამას თავი დავანებოთ, საქმე პირველ წერტილ მძიმეს ქვემო სტრიქონებშია:

„არ დააკლდებათ ჯერ იმითი, რომ ჩვენი ბანკი სესხზედ კი არა, ნაღდს ფულზედ არის აშენებულიო“.

თუ ამით ჩვენ გვირღვევს ბ-ნი ყიფიანი სიტყვას, ბანკის ნაღდ ფულზედ აშენება რა შუაშია? თვითონვე ბრძანებს, რომ „თქვენ გვიხსენითო, რომ ფულს რომ გაძლევთ, სხვებისაგან ვსესხულობთო“. თუ რამე ეთქმოდა ჩვენზედ ბ-ნს ყიფიანს, ამაზედ უნდა ეთქვა და არა იმაზედ, რომ „ბანკი სესხზედ კი არა, ნაღდ ფულზედ არის აშენებულიო“! ნუთუ ბ-ნს ყიფიანს ყური არ უთხოებია, რომ ბანკის საფუძველი ერთია და მისი ოპერაცია მეორე! ნუთუ არა სცოდნია დღეს-აქამომდე, რომ ჩვენი ორივე ბანკი, ვთქვათ, ნაღდ-ფულზე აშენებული, სესხს რომ იძლევინება, თვითონაც სხვისაგან სესხულობს? მაშ რა არის მთელი ოპერაცია გირავნობის ფურცლებისა? მაშ რა არის, რომ ორსავე ჩვენს ბანკს ძლივს მოუგროვდება ნაღდი ძირის ფული 800.000 მანეთი და ათის მილიონის ოპერაცია კი აქვს დღესაც!… გასაოცარია ეს ამისთანა ლაპარაკი. გაოცებას კიდევ გავუძლებთ, რომ ფრიად სამწუხარო არ იყოს იმისთანა მითქმა-მოთქმა საზოგადო საქმის გამო, საცა არც ბოლო ებმის თავსა და არც თავი ბოლოსა. ჩვენ ვეუბნებით, ჩვენი ბანკები სხვისაგან სესხულობენ ფულს და იმას აძლევენ თავის მხრით სესხადაო და ისინი კი გვეუბნებიან: არაო, ჩვენი ბანკები სესხზედ კი არა, ნაღდ ფულზეა აშენებულიო. ერთი მეორის რა პასუხია? თუ პასუხი არ არის, რად არის თქმული? ან თუ ამ ბ-ნ ყიფიანის სიტყვებში სხვა უფრო შესაწყნარებელი აზრი იგულისხმება, ვთხოვთ გვიბრძანოს.

ვეცდებით ხვალ დანარჩენებზედაც ჩვენი აზრი წარმოვსთქვათ და მითი გავათაოთ ლაპარაკი ბ-ნ ყიფიანის წერილის გამო.

IV

ტფილისი, 28 მაისი, 1886 წ.

რამდენსაც ტყეში შორსა და შიგნით შესდიხართ, ამბობს რუსული ანდაზა: იმოდენად უფრო მეტი შეშაო. სწორედ ესე მოგვდის ჩვენც ბ-ნ დიმიტრი ყიფიანის წერილის გამო: რამდენსაც მეტს ვუკვირდებით მის ნათქვამს, მით უფრო მეტს ბარდებსა ვპოულობთ.

„ჩვენ რომ ჩვენს სესხში 10 და 12%-ს გვახდევინებთ, — ეუბნება ჩვენს ბანკებს ბ-ნი ყიფიანი, — ისინი კი (ესე იგი, ისინი, ვისგანაც ბანკები სესხულობენ) 6% გვჯერდებიანო… და სხვანი.

მტკნარი უცოდინარობაა იმის მხრით, ვინც ამას გულდაჯერებით იტყვის. ბოდიშს ვიხდით მკითხველებთან, რომ ძალაუნებურად გვაიძულებენ სიტყვა გავაგრძელოთ და ანბანი საადგილმამულო კრედიტისა გადავიკითხოთ. აი რა ვერ გაუგია ბ-ნს დიმიტრი ყიფიანს: სიძვირე და სიიეფე კრედიტისა საზოგადოდ ორის საგნის რაოდენობით გამოიხატება. ამ ორს საგანში ერთი ცვალებადია და მეორე უცვალებელი. თავნსა რომ A დავარქვათ, სარგებელს B და სიძვირეს კრედიტისას X, ჩვენი აზრი ამ ფორმულით

გამოითქმის: (B×100)/A=X.

ყველამ ვიცით, რომ სესხი, ესე იგი, კრედიტი ხან იეფია ხან ძვირი. მაშასადამე ჩვენს ფორმულაში X მუდამ ცვალებადია. რომ ეს უეჭველი ცვალებადობა X-ისა გამოიხატოს, ამისათვის საჭიროა A და B-ს შორის, ესე იგი, თავნსა და სარგებელს შორის ერთ-ერთი იცვლებოდეს და მეორე უცვალებელი იყოს. მოკლევადიანი კრედიტი, როგორიც არის, მაგალითებრ, საკომერციო ბანკის კრედიტი, ამ ორს საგანში თავნსა უცვალებლად ჰხდის, და მაშასადამე კრედიტის სიძვირის გამოსახატავად მეორე საგანს, ესე იგი, სარგებელს უნდა სცვლიდეს. ესეც არის: საკომერციო ბანკი თავნს ყოველთვის ასს-ასზედ ანგარიშობს და სარგებელს კი სცვლის, ხან შვიდია, ხან რვა, ხან ცხრა და მეტიც.

საადგილმამულო კრედიტში კი სარგებელი, რაც არის, უცვალებელია, მაგალითებრ ტფილისის ბანკისა სულ მუდამ 6%-ია. მაშასადამე, ამ შემთხვევაში სიძვირე კრედიტისა რომ გამოიხატოს, თავნმა უნდა ხან აიწიოს, ხან დაიწიოს. ესეც არის: ჩვენს გირავნობის ფურცელს ასზედ ექვსი სარგებელი აქვს. როცა ფული ძვირია, ამ ასზედ ექვსს არა ჰკმარობს ფულის მსესხებელი, და რადგანაც სარგებელი გირავნობის ფურცლისა უცვლელია, თავნსა სცვლის იმის კვალობაზედ რამოდენის სარგებლის აღებაც უნდა, ხან ათს თუმნიან ფურცელში რვა თუმანს იძლევა, ხან ცხრას, ხან მეტს, ხან ნაკლებს. როცა ათის თუმნის გაცემა, მაგალითებრ, შვიდ და ათ შაურად უნდა, მაშინ ათ თუმნიან გირავნობის ფურცელში რვა თუმანს აძლევს, იმიტომ რომ, ჩვენის ფორმულისამებრ, (6×100)/80=7½. როცა ფულის მსესხებელი სჯერდება მარტო 6%, მაშინ ათს თუმნიან გირავნობის ფურცელში ათ თუმანს ნაღდს ფულს იძლევა.

ამ სახით, საკომერციო ბანკი მაზრაში გადის და იძახის, ათის თუმნის ნაღდის სესხება მინდა, რა სარგებელს დამჯერდებითო. ამის პასუხად ფულის ბაზარი ეუბნება ხან 7%, ხან 8%, ხან

მეტს, ხან ნაკლებს. საადგილმამულო ბანკი კი გადის და იძახის: ექვს ნაღდს მანეთს გპირდებით სარგებელსა და რამოდენა თავნს მამცემთო. პასუხად ბაზარი ეუბნება ხან 80 მანეთს, ხან 85, ხან 90, ხან მეტს, ხან ნაკლებს და ეს პასუხი ბანკის გირავნობის ფურცლების ფასით გამოითქმის ხოლმე. მაშასადამე, კაცმა რომ სთქვას, ისინი, ვისგანაც ბანკები ფულებს სესხულობენ, 6% გვჯერდებიანო, ისიც უსათუოდ უნდა სთქვას, რომ ჩვენის ბანკების ათ თუმნიანი გირავნობის ფურცელი ათს თუმან ნაღდ ფულად გადის.

ეხლა ვკითხოთ ბ-ნ ყიფიანს, გვაუწყოს, — როდის ყოფილა იმისთანა ბედნიერი დრო, რომ ჩვენის გირავნობის ფურცლის ათს თუმანში ათი თუმანი ნაღდი ფული ეძლიოთ? თავის-დღეში არა ყოფილა, თავის-დღეში ჩვენის ბანკების გირავნობის ფურცელი ათ თუმნიანი 97 მანეთს ზევით არ ასულა. თუნდ რომ ეს შემთხვევაც ავიღოთ, მაინც კიდევ შეცდომაა კაცმა სთქვას, რომ ისინი, ვისგანაც ჩვენი ბანკები ფულსა სესხულობენ, 6% გვჯერდებიან, იმიტომ რომ ექვსს მანეთს წელიწადში 97 მანეთში გვჯერდებიან და არა ათს თუმანში. ზემოაღნიშნული ფორმულა ამოქმედეთ ამ შემთხვევაში და ამას ცხადად დაინახავთ.

ეს შეცდომა კიდევ არაფერია, ბევრს ზიანს არ მოიტანს, იმიტომ რომ აქ ციფრი თავის უტყუარს განაჩენს იტყვის, რაც უნდა საქმე ჰხლართონ. სამწუხარო და ყოვლად შეუწყნარებელია იმისთანა უმართლო იმედები, რომელსაც მარტო საღერღელის აშლა შეუძლიან უმეცარის კაცისა და სხვა არავითარი ღირსება არა აქვს.

„ისინიო, (ესე იგი, ისინი ვისგანაც ჩვენი ბანკები ფულსა სესხულობენ) 6% გვჯერდებიან და როგორ 5%-საც არ დაგვჯერდებიან, როდესაც 4%-იც სანატრელია იმათთვისო“ ბრძანებს — ბ-ნი ყიფიანი.

მერე ვინ უშლით, თუ კი ეგრეა. ეგ რომ მართალი იყოს, მალე მტერი მოგიკვდეს, მალე ისინი აისრულებდნენ თავიანთ ნატვრასა. მაგისათვის საკმაოა აიღონ და 6%-იანი გირავნობის ფურცელის ფასი ისე ასწიონ, რომ ათს თუმანზედ ხუთი, ანუ ოთხი მანეთი სარგებელი მოუვიდეთ. თუ ხუთი ენატრებათ, მაშინ ათ თუმნიან გირავნობის ფურცელში თორმეტ თუმანს მისცემდნენ და თუ ოთხი — ხუთმეტს თუმანსა, რადგანაც პირველ შემთხვევაში 100 : 5 = 120 : 6 და მეორეში — 100 : 4 = 150 : 6. რატომ არ იძლევიან, თუ 5% და 4% მათთვის სანატრელია?

ამას თავი დავანებოთ და ერთი ესა ვკითხოთ ბ-ნს ყიფიანს: სად ეგულება მაგისთანა ბოღაზი ფულისა, რომ 5% და 4% სჯერდებოდნენ სარგებლად? თვითონ სახელმწიფომ, რომლის სახელი და ქონებითი შეძლება ისეთია, რომ ჩვენი ბანკები მთელის თავისის ავლა-დიდებით მასთან მტვრადაც არ გამოჩნდებიან, — თუ კი სახელმწიფომ, ვამბობთ ჩვენ, სესხი ვერ იშოვა 6¼% ნაკლებ მთელს ევროპაში, ჩვენმა ბანკებმა 5% და 4% როგორ უნდა იშოვოს! ეგრეთწოდებული „ოქროს რენტა“ რა დაჯდა ხომ ყველამ იცის, რომ სხვა არა ვსთქვათ-რა. ერთს იმისთანა სახელმწიფოსაგან აღებულს ვალს ვერ გვაჩვენებენ, რომ 4½% ნაკლებ დასჯდომოდეს და ჩვენ ბანკებს კი ეუბნებიან: რატომ 4%, თუ 5% ფულს სესხად ვერ შოულობენო!… ჩვენ კი გვარწმუნებენ, რომ ფულის პატრონისათვის 5% და 4%

სანატრელიაო!… თუ სანატრელია, „ოქროს რენტა“ რად დაუჯდა სახელმწიფოს 6¼%? სად იყვნენ მაგ 5% და 4%-ის მონატრული ფულის პატრონები? სიზმარში ნახულნი თუ არიან. ჩვენ იმას ვჩივით, რომ სიზმარს რა ხელი უნდა ჰქონდეს საზოგადო საქმეში?

თავად-აზნაურთათვის დაწესებულმა სახელმწიფო ბანკმა ძლივძლიობით შესაძლოდ დაინახა 5%-დ ფულის შოვნა და ჩვენს ბანკებს კი ეუბნებიან, — არამცთუ მაგ სარგებელით, მაგაზედ ნაკლებითაც ნატრულობენ ფული გასესხონ და თქვენ კი ვერ მიგიგნიათ ადგილიო.

სარგებელი ორის ნაწილისაგან შესდგება: ერთი სარგებელი სამატისა და მეორე — სარგებელი საფრთხილობელისა. რაოდენადაც ვალის ამღები სანდოა, იმოდენად ეს საფრთხილობელი სარგებელი ნაკლებია და იმოდენად ნაკლებ უჯდება ნასესხები ფული. თუ სახელმწიფო ბანკს 5%-იან გირავნობის ფურცლებით შესაძლოდ დაუნახავს ასზედ ასის ნაღდის ფულის შოვნა, ეგ იმიტომ, რომ მისდა მიმართ იმ ნაწილს სარგებლისას, რომელსაც ჩვენ საფრთხილობელი ვუწოდეთ, ადგილი ან სულ არა აქვს, ან თუ აქვს, ძალიან ცოტა. ეგრეც უნდა იყოს, იმიტომ რომ ჯერ სახელი სახელმწიფოსი რა არის ნდობის მოსაპოებლად, და ამას ზედ დაუმატეთ კიდევ მისი ქონებითი ძალა. სულ სხვაა კერძო ბანკი, მერე იმისთანა ბირჟაზედ შორი და სუსტი, როგორც ჩვენი ბანკებია. აქ საფრთხილობელ ნაწილს სარგებლისას შესანიშნავი ადგილი უჭირავს, რადგანაც ამისთანა ბანკს ისე არ ენდობიან, როგორც სახელმწიფოს სახელით შემოსილს და მთელის სახელმწიფო ქონებით დახათრიჯამებულს. ამ საფრთხილობელის ნაწილად დღეს ბირჟა ნასესხებ ფულში სახელმწიფო ბანკზედ 1 38/97 %-ს მეტს გვართმევს ჩვენ, თუ მხედველობაში მივიღეთ აწინდელი კურსი ჩვენის გირავნობის ფურცლისა, ესე იგი, ას მანეთიანში 97 მანეთი.

ეხლა ვიკითხოთ: გარემოება ფულის ბაზრისა ესეთია, ნუთუ ძალიან სათაკილოა ჩვენის ბანკებისათვის, რომ მათ 1 38/97 %-ით ნაკლებ ენდობიან, და ამიტომ ნასესხს ფულში მაგოდენად მეტს ართმევენ, ვიდრე სახელმწიფო ბანკსა!… გარდა ამისა, ესეც ვიქონიოთ სახეში, რომ ჯერ, როცა ჩვენი ბანკები ექვსს მანეთს ჰპირდებიან წელიწადში და 97 მანეთზედ მეტს ფულის ბაზარი მაგ სარგებლით ფულს არ აძლევს სესხად, 5 მანათი რომ გამოაცხადოს, რაღას მისცემენ? აბა მოიფიქრონ ეგ იმათ, ვისაც ჰგონიათ, რომ სარგებლის მეტნაკლებობა მარტო სესხის ამღებზეა, ესე იგი, ამ შემთხვევაში ჩვენს ბანკებზეა დამოკიდებული და არა სესხის მომცემლებზედაც, ესე იგი ფულის ბაზარზედ. ასზედ ექვს მანეთს სარგებელს ჰპირდებიან და ფულს ძლივძლიობით შოულობენ, მოსულან და იძახიან, ხუთი და ოთხი დაჰპირდით და ნატვრით მოგაყრიან ფულებსაო. ვისი შეცდენა უნდათ ამითი, არ ვიცით, ეს კი ვიცით, რომ ამისთანა სიზმრით პირს ჩაიტკბარუნებს უქმი კაცი და საქმიანი კი არ აჰყვება, რადგანაც ამისათვის არც ხალისი და არც მოცალეობა ექმნება.

ბოდიშს ვიხდით მკითხველების წინაშე, რომ სიტყვა გრძლად მოგვდის და ჩვენი დაპირებისამებრ დღეს ვერ ვათავებთ ლაპარაკსა ბ-ნ დიმიტრი ყიფიანის წერილის გამო. ამ წერილის თავშივე ვსთქვით, რომ რაც უფრო ვუკვირდებით ამ წერილს, მით უფრო ბევრს გასახსნელს კვანძსა ვპოვულობთ. ამ კვანძების გახსნას ხელს არ მოვკიდებდით, რომ მაგ

კვანძებს ისეთი ფერ-უმარილი არ ესვას, რომელსაც, როგორც ყოველს გარეგან მილესვ-მოლესვას, მარტო ერთი ღირსება აქვს, მარტო ერთი უნარი: ცდუნება ბეცის თვალისა. საზოგადო საქმეში ამისთანა ფერ-უმარილიანი აზრები, ცარიელი ტკბილ-ტკბილი და თბილ-თბილი სიტყვები, ვნების მეტს ვერას იზამენ, შესაწყნარებელნი არ უნდა იყვნენ, და ამიტომაც იძულებულ ვართ ეს უსიამოვნო და უმადური შრომა კიდევ განვაგრძოთ და ეგ ფერ-უმარილი ჩამოვბანოთ. ვითხოვთ ბოდიშს მასზედ თუ — იქნება ბ-ნ ყიფიანის წერილს ორი თუ სამი მეთაური წერილი კიდევ მოვანდომოთ.

ხოლო ვიდრემდე ამ სარგებლის მეტნაკლებობაზე ჩვენს სათქმელს სრულად ვიტყოდეთ და გადავიდოდეთ იმ „ორიოდე სიტყვაზედ მამულის გაუყიდებლობის“ შესახებ, რომელიც ყველაზედ მომეტებულად მაცდუნებელია უმეცართათვის, საჭიროა ზოგიერთს საკითხავზედ პასუხი მივიღოთ. ეს საკითხავები ცალკედ არის ანუსხული და დეპეშების წინ დაბეჭდილი დღევანდელს ნომერში.

V

ტფილისი, 30 მაისი, 1886 წ.

ბ-ნი ყიფიანი რომ ეუბნება ბანკებს — რატომ 5% და 4% არ დააჯერებთ და ისე არა სესხულობთ ფულსაო, ამით უსათუოდ იმისი თქმა უნდა, რომ ეხლანდელი თქვენი სარგებელი გირავნობის ფურცელისა ექვსიდამ ხუთსა და ოთხს პროცენტზედ ჩამოახდინეთო. თუ ეს არ ვიგულისხმეთ, სხვას არავითარს აზრს არ მიუდგება ნათქვამი ბ-ნის ყიფიანისა. ვსთქვათ, დავუჯერეთ და ოთხს აღარ ვიტყვით, ხუთზედ ჩამოვახდინეთ ჩვენის გირავნობის ფურცელის სარგებელი. რა გამოვა? ის გამოვა, რაც დღეს უტყუარად არის იმის თვალში, ვისაც ჯერ საქმე გამოუძიებია და მერე უთქვამს სათქმელი. ტფილისის ქალაქის საკრედიტო ბანკი თავის ობლიგაციებში (იგივე გირავნობის ფურცელში) 5%-ს იხდის და ჩვენი ბანკები 6%-სა. ფულის ბაზარი რა პასუხს აძლევს ან ერთს, ან მეორეს? დღეს პირველის ობლიგაციებს ათს თუმნიანს ყიდულობს 80 მანეთად, მეორისას — 97 მანეთადა. წინა წერილში მოყვანილ ფორმულით გამოვა, რომ პირველს ნასესხები ფული უჯდება[1] 6¼%, მეორეს[2] — 6 38/97 %. დიდი განსხვავებაა? ღირს ამაზედ ლაპარაკი? ღირს ამაზედ ალიაქოთის ატეხა და უცოდინარის კაცის გონების ამღვრევა ურარაო იმედითა? აქ განსხვავება სულ ¼ %-ზე ნაკლებია და თუნდ მთელი ¼ % ვიგულისხმოთ, მაინც ბოლოს და ბოლოს ეს განსხვავებაც მარტო სიზმრად მოსაჩვენებელია. აი რა მიზეზით:

ბანკის ვალის წლიურ გადასახადელში სამი ნაწილია: სარგებელი სამატი, სარგებელი თავნისმხდელი და სარგებელი ბანკის სახარჯოდ და სათადარიგო თავნის შესადგენი. ციფრებით ასე გამოითქმის მათი რაოდენობა ვადა რომ 43½ წელიწადი ვიგულისხმოთ, ესე

იგი, იგი ვადა, რომელიც სასოფლო მამულებზეა წესდებით დანიშნული: 6+½+1½=8%. 6% რომ 5%-ზედ ჩამოვახდინოთ, მაშინ თავნისმხდელმა სარგებელმა უნდა მოიმატოს ¼%, თუ ვადა უცვლელად დარჩება, თორემ წინანდელი თავნისმხდელი სარგებელი 43½ წელიწადს თავნს ვერ ააყენებს. ვისაც ეს არა სჯერა, ეგრეთწოდებულს ლოგარითმებს მიჰმართოს და ის დააჯერებს. ამ სახით გამოვა, რომ 5%-ად იშოვის ბანკი ფულს, თუ 6%-ად, ბანკიდამ ვალის ამღებს არა თუ არავითარი შვება არ მიეცემა, არამედ ცოტად იზარალებს კიდეც. აი რა ანგარიშით: 5%-იან გირავნობის ფურცელის 100 მანეთში 80-ს მანეთზედ მეტს ბირჟა არ იძლევა, როგორც ამტკიცებს კურსი ქალაქის საკრედიტო ბანკისა, რომელიც ფულის ბაზრის კვალობაზედ იმისთანავე გარემოებაშია, როგორც ჩვენი ბანკები, მაშასადამე გამოვა: (5+100)/80=6¼%. თუ 5%-ზედ ჩამოხდება ჩვენი გირავნობის ფურცელი, მაშინ თავნისმხდელმა სარგებელმა უნდა მოიმატოს აწინდელზედ ¼%. ამ სახით ბანკის ვალის წლიურ გადასახდელში ზემოაღნიშნული სამი ნაწილი ასეთს სახეს მიიღებს: 6¼+¾+1½=8½. 6%-იანი გირავნობის ფურცელი კი რომ დარჩეს, დღეს 97 მანეთს იძლევიან 100 მანეთიანში და მაშასადამე გამოვა (6+100)/97=6 (38/99)%. ამ შემთხვევაში ის სამი ნაწილი ბანკის ვალის წლიურის გადასახდელისა ამ სახეს მიიღებს: 6 38/97 +½+1½=8 38/97. ამ სახით გამოდის 5%-იან გირავნობის ფურცლით ნაშოვნი ფული 8½% უჯდება ვალის ამღებს და 6%-იან გირავნობის ფურცლით-კი 8 38/97 %. მეორე შემთხვევაში უფრო ნაკლებ უჯდება, ვიდრე პირველში, იმიტომ რომ 8 38/97 ნაკლებია 8½-ზედ. ესეთი მეტნაკლებობა იქნება ყოველთვის, რა კურსიც უნდა აიღოთ გირავნობის ფურცლისა, იმიტომ რომ თუ 6%-იანი აიწევს, ან დაიწევს, იმის კვალობაზედ 5%-იანიც აიწევს და დაიწევს.

უკეთუ ამის დასარღვევად იმაზედ მიგვითითებენ, რომ სახელმწიფო ბანკმა თავის გირავნობის ფურცელს 5% დაუნიშნაო, ეგ მარტო წინდაუხედაობის მაგალითი იქნება მიმთითებელის მხრით, იმიტომ რომ თუ 5%-იანის ფურცლით სახელმწიფო ბანკი 100 მანეთს მიიზიდავს ნაღდს ფულს, 6%-იანით 120 მანეთს მიიზიდავს და გამოვა რომ ბანკის ვალის ამღებელს წლიური გადასახდელი უკანასკნელ შემთხვევაში უფრო ნაკლებიც მოუვა, ვიდრე პირველში. აი საბუთიც: სახელმწიფო წლიური გადასახდელი ასზედ სულ 5 მანეთია და 75 კაპეიკი, თუ გირავნობის ფურცელი 5%-იანია, და თუ 6%-იანი, მაშინ ეგ წლიური გადასახდელი 6 მანეთი და 75 კაპეიკი იქნება ას-ოცზედ. ასზედ 5 მანეთი და 75 კაპეიკი უფრო მეტია, ვიდრე ას-ოცზედ 6 მანეთი და 75 კაპეიკი, რადგანაც 6,75×100/120=5,62½, ესე იგი, ასზედ ამ შემთხვევაში მოვა 5 მანეთი და 62½ კაპეიკი და არა 5 მანეთი და 75 კაპეიკი, როგორც პირველ შემთხვევაში მოდის.

მარტო მაგ მცირედით რომ უმძიმდებოდეს ტვირთი წლიურის გადასახდელისა ბანკის ვალის ამღებელს, კიდევ სათქმელი არ იქნებოდა. საქმე ის არის, რომ 5%-იან გირავნობის ფურცელს თუ ამოქმედებთ 6%-იანის მაგიერ, მაშინ ან თავნისმხდელმა სარგებელმა უნდა იმატოს, ან აღებულის ვალის ვადამა. ერთიცა და მეორეც ცალკ-ცალკე სიმძიმეს კრედიტისას აორკეცებს და ასამკეცებს 6%-იანის ფურცლის შედარებით. მაგალითებრ, სახელმწიფო ბანკს იგივე თავნისმხდელი სარგებელი აქვს სასოფლო მამულზედ, რაც თბილისის ბანკსა, სახელდობრ,

½%. რაკი სახელმწიფო ბანკის გირავნობის ფურცელი 5%-იანია და არა 6%-იანი, სახელმწიფო ბანკის ვალს ვალის ამღები იშორებს 48½ წელიწადში და 6%-იანი კი რომ იყოს, მაგავე ვალს 43½ წელიწადში მოიშორებდა. ამ სახით თაბაუთი მთელი ხუთი წელიწადია, ესე იგი მთელი ხუთი წელიწადი ვალის ამღებმა აღებულს ვალზედ 5¾% მეტი უნდა შეიტანოს ბანკში ყოველწლივ. ვალი რომ 10.000 მანეთი იყოს, ხუთს წელიწადში მოვალე ბანკისა მისცემს ბანკს 2875 მანეთით მეტსა იმაზედ, რასაც 6%-იან გირავნობის ფურცელზედ მისცემდა. ვადა რომ 43½ წელიწადი დარჩომილიყო, მაშინ 5% გირავნობის ფურცელს თავნისმხდელი სარგებელი ½-%-ის მაგიერ, ¾% უნდა ჰქონოდა. ასე რომ ვალის ამღებელს ყოველწლივ ¼% უნდა მეტი ეხადნა მთელს 43½ წელიწადის განმავლობაში. ვისაც ეს არა სჯერა, განვიმეორებთ, იმას ლოგარითმი დააჯერებს. მაშასადამე გამოდის, რომ ვისაც ჰსურს საადგილმამულო კრედიტი გააიეფოს და ამის სახსრად გვირჩევს 6%-იანი გირავნობის ფურცელი 5%-იანზედ ჩამოვახდინოთ, იმას ჰსურვებია ვაის გაგვყაროს და ვუის შეგვყაროს, და თუ ეს მიეტევება ამისთანა მრჩეველს, მარტო იმითი მიეტევება, რომ სურვილი კარგი ჰქონია, თუმცა მშიერს პურის მაგიერ ქვას აწვდის უნებურად.

ამ სახით უკეთუ ერთი და იგივე გარემოებაა ფულის ბაზრისა და ერთი და იგივე ნდობა, გირავნობის ფურცელს რომ სარგებელი მოაკლოთ, ბანკიდამ ვალის ამღებელს არამცთუ შეღავათს და შვებას რასმეს მისცემთ, არამედ უფრო დაუმძიმებთ. ამ გზით შვებას რასმე ნუ მოელით ბანკიდამ ვალის ამღებისათვის, თორემ შვების მაგიერ უფრო მეტს ტვირთს აჰკიდებთ და ქებული ძმობის მაგიერ გმობილ ამერიკელობას გავუწევთ.

ამიტომაც ტყუილად გუნებას იფუჭებენ ისინი, ვისაც ჰგონია, რომ გირავნობის ფურცლის სარგებელის დაკლებით შვება რამ მიეცემა ბანკიდამ ვალის ამღებელს, და ჩვენი ბანკები კი მითამ ამაში ჯიუტობდნენ და ამ შვებას მარტო ჭირვეულობის გამო არ იძლეოდნენ. აშკარაა, ბ-ნ დიმიტრი ყიფიანს რომ მოსურვებია სესხის გაიეფება, იმისთვის კი არ მოუკიდნია ხელი, რაც მართლა გააიეფებს, არამედ იმისათვის, რასაც არავითარი არაქათი არა აქვს ეგ სასწაული მოახდინოს. ესეც ერთი მაგალითია მისი, რომ ბ-ნის დიმიტრი ყიფიანის საქებურს სურვილს საქმის ცოდნა არ დაჰხმარებია.

დაგვრჩა კიდევ გასარჩევი რამოდენიმე საგანი ამ სარგებლის დაკლების თაობაზედ.

VI

ტფილისი, 31 მაისი, 1886 წ.

ბ-ნი დიმიტრი ყიფიანი რომ შესაძლოდ ჰხედავს გირავნობის ფურცელზედ 6%-ისა 5%-ზე ჩამოხდენას, ჩვენ არ ვიცით, სახეში ძველნი ვალის ამღებნიცა ჰყავს, თუ მარტო ისინი, ვინც დღეის-იქით ისესხებს ფულს ჩვენის ბანკებიდამ. ჩვენ არ ვიცით, ამ გზით ვისი შეღავათი ჰსურს ბ-ნს ყიფიანს? ამიტომაც ჩვენ ბ-ნ ყიფიანის აზრს სარგებლის დაკლებისას ამ მხრით არ

გავარჩევთ, ვიდრე ბ-ნი ყიფიანი გარკვევით არ წარმოსთქვამს ამ საგანზედ თავის სურვილსა. ეხლა შევუდგეთ იმის გამოკვლევას, თუ რა გზით შესაძლოა გაიეფება საადგილმამულო კრედიტისა, სახელდობრ, რა ნაწილია ბანკის წლიურის გადასახდელისა იმისთანა, რომელსაც მართლა გაიეფება შეუძლიან, და რომელიც ბ-ნ დიმიტრი ყიფიანს, არ ვიცით რა მიზეზით, თვალიდამ მიჰფარებია.

ჩვენა ვსთქვით, რომ ბანკის წლიური გადასახდელი სამის ნაწილისაგან შესდგება: სარგებელი სამატი, სარგებელი თავნისმხდელი და სარგებელი ბანკის სხვადასხვა აუცილებელ ხარჯისა და სათადარიგო თავნის შედგენისათვის. აქ თავნისმხდელი სარგებელი არაფერს შუაშია, იმიტომ რომ იგი დამოკიდებულია ვადაზე და სამატის სარგებლის რაოდენობაზედ. მაშასადამე ამ სამს ნაწილში თითქო ორი გვრჩება სამოქმედოდ კრედიტის გაიეფებისათვის: ერთი სარგებელი სამატი და მეორე სარგებელი ბანკისა. ჩვენ საკმაოდ ვრცლად ავხსენით, რომ თუ ფულის ბაზარი და ნდობა სესხის ამღების მიმართ ერთი და იგივეა, სამატის სარგებლის ექვსიდამ ხუთზედ ჩამოხდენას გირავნობის ფურცლის სარგებლის ექვსიდამ ხუთზე ჩამოხდენა მოსდევს, და ეს გარემოება არამცთუ აიეფებს კრედიტსა, არამედ უფრო აძვირებს, როგორც წინა წერილში ვნახეთ. მაშასადამე, დარჩა მარტო მესამე ნაწილი, სახელდობრ სარგებელი ბანკის სხვადასხვა ხარჯისა და სათადარიგო თავნის შედგენისათვის. ეს სარგებელი თბილისის ბანკს — წელიწადში 1½% აქვს ყოველს ასს გასესხებულს გირავნობის ფურცლის მანეთზედ. ამ 1½% აწევ-დაწევას, როგორც კერძო და საკუთარს სარგებელს ბანკისას, არავითარი პირდაპირი ზედმოქმედება არა აქვს ფულის ბაზარზედ და მაშასადამე არც გირავნობის ფურცლის კურსზედა. მაგის დაკლებას მარტო ბანკის წმინდა მოგებაზედა აქვს ყოვლად ძლიერი მოქმედება, იმიტომ რომ სხვას ორს ნაწილს წლიურის გადასახდელისას, სარგებელს სამატსა და სარგებელს თავნისმხდელსა, ბანკი ვალის ამღებს ართმევს და ფულის ბაზარს აძლევს მთლად და უნაკლულოდ ასე, რომ ბანკის სახეიროდ და ხარჯისა და ზარალის გასაძღოლად მხოლოდ ის ზემოხსენებული 1½%-ღა ჰრჩება ბანკსა. ამიტომაც ეგ 1½% მთლად ბანკის ხელთ არის, წესდების ძალით ბანკს წარმატება კი არ შეუძლიან, და დაკლება კი დიახაც.

ვინც ცნობიერად და ცოდნით მოეკიდება ბანკის საქმეს და ისე მოისურვებს საადგილმამულო კრედიტის გაიეფებას, იმას სხვა გზა არა აქვს, თუ არ ეს 1½%-ი. ამას უნდა ჩაავლოს კაცმა ხელი, და თუ რამ ეშველება გაიეფებას, ამ მხრით უნდა ეშველოს, სხვა ყოველი უქმი ნატვრაა და უქმად ჩაივლის კიდეც, თუ ერთობ თვით ფულის ბაზარმა არ გააიეფა საზოგადო კრედიტი. ფულის ბაზარი კი ამ შემთხვევაში საერთო ეკონომიურის მდინარეობის კანონებს ექვემდებარება და ამ კანონებზედ კერძო ბანკს ხელი არ მიუწვდება არასგზით, მარტო თავისის ნებით სარგებელს ვერც დასწევს და ვერც ასწევს.

რამოდენად შეიძლება ამ 1½% დაწევა, რომ იმ დაწეულის კვალობაზედ საადგილმამულო კრედიტი გაიეფდეს? რომ ამ საკითხავს ცნობიერად და საქმის ცოდნით გავუძღვეთ, საჭიროა დაწვრილებით ვიცოდეთ, რა დანიშნულება აქვს ბანკის საქმეთა მიმდინარეობაში მაგ 1½%-სა. იგი ა) უნდა გაუძღვეს ბანკის მართვისა და გამგეობის ყოველწლიურს ხარჯსა, რომელიც,

მაგალითებრ, ტფილისის ბანკისათვის დანიშნულია 35.000 მანეთამდე წელიწადში; ბ) იგი უნდა იყოს უმთავრესი წყარო ბანკის წმინდა მოგებისა, ურომლისოდაც ბანკი თავის დანიშნულებას ვერ მისწვდება და გ) მან უნდა დაჰფაროს ყოველივე ზარალი, რომელიც მოსალოდნელია და ხშირად აუცილებელიც ყოველ საქმეში საზოგადოდ და ბანკისაში საკუთრივ. რომ მივიღოთ მხედველობაში ყოველივე ეს საჭიროება ერთად და იგი ჯამი, რომელიც დღეს, მაგალითებრ, ტფილისის ბანკსა აქვს გაცემული, ესე იგი, 5.159.779 მანეთი, გამოვა რომ იმ 1½% შეიძლება დავაკლოთ ბევრი-ბევრი ½%, ისიც შიშითა და კრძალვითა.

დღეს, როცა ეგ 1½% მთლად მოქმედობს, ტფილისის ბანკს მაგის მეოხებით წელიწადში შემოსდის 77.396 მანეთი[1]. ამაში სოფლის მამულების სესხებს შემოაქვთ ბანკის სასარგებლოდ 30.996 მანეთი და ქალაქებისას — 46.400 მანეთი. თუმცა 77.396 მანეთი ისეთი დიდი ფული არ არის, რომ 35.000 მანეთი ბანკის ხარჯიც გადიხადოს, წმინდა მოგებაც იმოდენა მისცეს, რომ, მაგალითებრ, თუნდ სათავად-აზნაურო სკოლა შეინახოს, რომელსაც 22.000 მანეთი უნდება წელიწადში, სათადარიგო თავნიც შეადგინოს და ყოველწლიური ზარალიც დაჰფაროს. მაგრამ ბანკს მაგის გარდა სხვა შემოსავალიცა აქვს და იმ შემოსავლის იმედით 1883 წელსა ტფილისის ბანკის გამგეობამ წინადადება შეიტანა მორიგს საზოგადო კრებაში და ითხოვა 1½%-ის მაგიერ მარტო 1%-ის დანიშვნა. ამ სახით გამგეობამ შესაძლოდ დაინახა ½% გაიეფება ტფილისის ბანკის კრედიტისა, მაგრამ კრებამ არ იყაბულა და ჯეროვანი საბუთებიც წარმოსთქვა უარყოფისათვის. ამ ½%-ზედ მეტის დაკლება ყოვლად შეუძლებელია, ვიდრე დღევანდელი ჯამი ბანკის მიერ გასესხებულის ფურცლებისა ერთი-ორად მაინც არ იქცევა.

სახელმწიფო ბანკი, ახლად დაარსებული თავად-აზნაურთა შესაწევნელად, 1½%-ის მაგიერ სჯერდება მარტო ¼%-სა. ამ გარემოებამ არავინ არ უნდა წაიტყუოს. პირველი, რომ სახელმწიფოს აუარებელი შეძლება აქვს დღესვე თუნდ თავისის ხაზინიდამ ჰხარჯოს ფული, რაც საჭიროა ბანკის მართვისა და გამგეობის ხარჯად. მეორე — რომ არავითარი საჭიროება არ აიძულებს ზარალისათვის სათადარიგო თავნი იქონიოს, რადგანაც ზარალის საზღვევად თავმდებია მთელი ქონება სახელმწიფოსი, და მესამე — სახელმწიფო ბანკის სამოქმედო რაიონი მთელი რუსეთის იმპერიაა და მაშასადამე უეჭველია — დღეს არა ხვალე — სახელმწიფო ბანკის სესხად გაცემული ფული 500 – 600 მილიონი და მეტიც იქმნება, და ამოდენა გაცემულობიდამ რომ ¼% აიღოს, წლიური შემოსავალი 1.250.000 ან 1.500.000 მანეთს შეადგენს. ვგონებთ საკმაოა ეგ ფული მარტო ბანკის მართვისა და გამგეობის ხარჯის პირის მოსაწმენდად. ამ საბუთით აქ სახელმწიფო ბანკი მოსატანი არ არის და არც მაგალითია კერძო ბანკისათვის.

დაგვრჩა გასარჩევი ბ-ნის ყიფიანის „ორიოდე სიტყვა მამულების გაუყიდველობაზედ“. ამ საგნის შესახებ ისე მოვიქცევით, როგორც ჩვენ ჩვენს ცალკე საკითხავებში ვსთქვით.

ტფილისი, 6 ივნისი, 1886 წ.

ბ-ნი აკაკი წერეთელი თავის წერილში, რომელიც „ივერიის“ № 110 იყო დაბეჭდილი პასუხად ჩვენის მეთაურის წერილებისა ბანკის შესახებ, ბრძანებს, რომ ბანკების თაობაზედ —

„რაც მითქვამსო დღემდი და ან ახლა რასაც ვამბობ, ის შეეხებოდა და შეეხება მხოლოდ ქუთაისის ბანკსა; ტფილისის ბანკი არა მქონია სახეში, და თუ ის ერთგვარობის გამო ესარჩლება, მისი ნებააო“.

რასაკვირველია მისი ნებაა, მაგრამ ჩვენს პოლემიკაში ტფილისის ბანკის მერ სარჩლის გაწევა ქუთაისის ბანკის მიმართ საიდამ არის მოტანილი და რა შუაშია? ტფილისის ბანკს ამ საგანზედ ხმაც არ ამოუღია, არც თავისთავს გამოსარჩლებია და არც სხვასა. თუ იმ მიზეზით უთქვამს ეს ბ-ნ აკაკის, რომ „ივერიის“ რედაქტორი ტფილისის ბანკის გამგეობის წევრიც არის, ეგ კიდევ იმას არა ჰნიშნავს, რომ ამ შემთხვევაში ტფილისის ბანკი ჰლაპარაკობდეს. ტფილისის ბანკის სიტყვის გამომთქმელი მთელი გამგეობაა და არა მარტო ერთი წევრი. მაშასადამე, ტფილისის ბანკის სარჩელზედ ლაპარაკი, აქ სრულიად უადგილოა, ზემოხსენებულს თქმულს ბ-ნ აკაკისას დიდი მნიშვნელობა არა აქვს საქმის გარჩევისათვის და თუ ჩვენ ამის შესახებ ვსთქვით რამე, სახეში გვქონდა ჩვენის მეთაურის წერილების პასუხისმგებლობა ტფილისის ბანკისაგან აგვეცილებინა.

რაც შეეხება თვითონ საგანს საქმისას, რომელმაც გამოიწვია პასუხი ბ-ნ აკაკისა, ამ საგანზედ ფრიად საყურადღებო აზრია გამოთქმული ბ- აკაკის მიერ. ეს ისეთი აზრია, რომელსაც კაცი გვერდს ვერ აუვლის და ასე თუ ისე ანგარიში უნდა გაუწიოს.

„კარგი რამ, ან ავი თავის-თავობით არ იქნებაო, — ბრძანებს ბ-ნი აკაკი, — ეგ შედარებითი ღირსებაა. ყოველისფერს შესაფერი დრო ეჭირვება და მოხდენილი ნიადაგიო“.

თუმცა ეს აზრი ცოტა არ იყოს მოიძველებს და ხშირად ახლის წინააღმდეგ მოჰყავთ ხოლმე ძველის მომხრეებს, მაგრამ მაინც განკითხვა უნდა, რადგანაც ბევრმა იცის ხოლმე ამ აზრის ხელზედ დახვევა და მისის ძალით უარყოფა და გაცუდება ახლად შემოსაღებისა. ამ აზრით ბ-ნ აკაკის იმის თქმა უნდა, რომ ბანკი ჩვენთვის ადრეული ხილიაო, ამისათვის არც ჩვენ ვიყავით მომზადებულნი და არც ჩვენის ცხოვრების ნიადაგიო. ეს იყო მიზეზიო, რომ მე თავდაპირველადვე ბანკის დაარსებას უარვყოფდი და ვეწინააღმდეგებოდიო.

ამ თეორიას რომ ავყვეთ, ყოველივე წარმატება ცალკე კაცისა, თუ ერთობ საზოგადოებისა და ერისა, შეუძლებელი უნდა იყოს. ცივილიზაცია, განათლება, წინსვლა უქმი სიტყვებიღა იქნება. ქვეყანა იმითი მიდის წინ, რომ ეგ აგრე არ არის. ყოველივე დიდი საქმე

კაცობრიობისა, ყოველივე ახლად შემოღებულნი, ახლად აღმოჩენილნი სიკეთენი, რა თქმა უნდა, მომზადებულ ნიადაგზედ იბადებიან და ჩნდებიან, ხოლო რაკი ერთხელ გაჩნდნენ ერთს რომელსამე ნიადაგზედ, სხვა ნიადაგზედაც სახეირონი არიან, სხვა ნიადაგსაც არ ეუცხოებიან. საქმე მხოლოდ იმაშია, რომ არსება, ბუნება ახლად შემოსაღებისა, რომელიც თუნდ სხვა ნიადაგზედ იყოს ნაცადი და აღმოცენილი, თავისთავად სარგო და ხეირიანი იყოს. როგორც ცალკე ადამიანი, ისე მთელი საზოგადოება სწრაფად გაივლის ხოლმე იმ სივრცეს ცხოვრების და მეცნიერების გზისას, რომელიც უკვე გამოუვლია სხვა საზოგადოებასა და სხვა ერსა, თუნდ რომ უკანასკნელთ ამ სვლაში მოენდომებინოს მთელი საუკუნოებიცა. თან დაყოლილი თვისებაა ადამიანის ჭკუისა, რომ ათასის წლის ნაღვაწსა, ნაცადსა და ნამოქმედარსა სწრაფად შეითვისებს და შეიხორცებს ხოლმე. ყოველივე მადლი და კეთილი ცივილიზაციისა, რომელსაც იქნება მთელი საუკუნოები მოსდომებია აღმოსაჩენად და ცხოვრებაში დასამკვიდრებლად, ამ ადამიანის ჭკუის თვისების წყალობით მოჰფენია მთელს ქვეყნიერობასა. თუ ეს არ იყოს, ან ცალკე კაცი როგორ უნდა მომზადდეს უკეთესისათვის, ან საზოგადოება? მაშ სხვის ნაკვლევს, სხვის ნაცადს, სხვის ნამოქმედარს არავითარი ღირსება არ უნდა ჰქონდეს ჩვენში? მაშ ჩვენ ჩვენს გალავნებში უნდა ვიყვნეთ შეკეტილნი, როგორც ჩინელნი არიან, და ველოდეთ, აცა, როცა მოვემზადებით, მაშინ მოვიწვიოთ კეთილიცაო?

საადგილმამულო ბანკის სიკეთე სხვაგან ბევრგან უცდიათ. საცა პირველ გაჩნდა მაგისთანა ბანკი, იქ მაშინ მიწათმფლობელთა საქმე ჩვენზედ ბევრად უარესს დღეში იყო და მით იგი არავის დაუწუნია. აი რას ამბობს ერთი მეცნიერი:

შვიდწლიანი ომი რომ გათავდა, მამულ-დედულის საქმე პრუსიის მემამულეთა სულ პირქვე დამხობილი იყო, პროვინციები, საცა კი ჯარი იდგა, სულ აოხრდა და გავერანდა. მარტო ერთი ქონებაღა შერჩათ ცარიელი მიწა. სახლები და საოჯახო შენობანი გადიწვნენ და დაიქცნენ, პირუტყვ-საქონელი ან სულ არსად იყო, და საცა იყო, სულ გაწყდა შიმშილისა და უჭმელობისაგან, სახნავი მიწები რამდენსამე წელს უქმად იყვნენ დარჩენილნი. მამულების ფასმა ორ მესამედს და ნახევარზედ ძირს დაიწია. ეს გარემოებანი ომის დროს არ იჩენდნენ თავს, და რაკი 1763 წელს შერიგება ჩამოვარდა, მაშინ წარმოუდგნენ ყველას თვალწინ. თუმცა საზარელი ომები იყო, მაგრამ მებატონენი ამ ომებს ბევრს გამორჩნენ; დიდი ფული დაუტრიალდათ ხელში. ამ გარემოებამ წაიტყუა ისინი და ფლანგვას და ტყუილ-უბრალო ხარჯს ბოლო აღარა ჰქონდა. ბოლოს რომ თავისი შემოაკლდათ, ვალების აღებას მიჰყვეს ხელი და დიდძალი ვალი დაატყდათ.

სწორედ ამ დროს, ამისთანა უნუგეშოდ ყოფილს მიწათმფლობელობას მოაშველა პრუსიის მთავრობამ საადგილმამულო კრედიტი, რადგანაც უკეთესი სახსარი სხვა ვერა იპოვა-რა. 1770 წელს სილეზიაში გამართა პირველი საადგილმამულო ბანკი, მერე 1777 წ. გაიმართა ბანკი

ბრანდენბურგს, პომერანიაში 1780 წ., დასავლეთს პრუსიაში 1787 წ., აღმოსავლეთს პრუსიაში 1788 წ. და 1821 წ. პოზნანში.

რომ ამ ქვეყნებს დიდი შეღავათი მისცა საადგილმამულო კრედიტმა და თითქმის ფეხზედ წამოაყენა, ეს ამბავი დღეს ეჭვგარეთ არის. მაშასადამე, საადგილმამულო ბანკს თვის არსებასა და ბუნებაში არავითარი საწამლავი არა აქვს მემამულეთა დასაღუპავად. ჩვენის მოუმზადებლობის ნიშნად და საბუთად ბ-ნ აკაკის მოჰყავს, რომ:

„ჩვენმა ხალხმა, ქართველმა, დღესაც არ იცის, თუ როგორ უნდა მოხმარება ფულსაო; ან უნდა შესჭამოს და ან კიდობანში ჩადვას უმოძრაოდაო“.

იქნება ეგრეც იყოს, ხოლო ზემომოყვანილ მეცნიერის სიტყვებიდამ სჩანს, რომ ამ ასის წლის წინათ არც პრუსიის თავად-აზნაურობას სცოდნია ფულის მოხმარება, მაგრამ ამას არ დაუშლია საადგილმამულო ბანკების გამართვა. პირიქით ზედიზედ გაუმართავთ კიდეც და იმით საშველი და სახსარი უპოვიათ, როგორც დღესა სჩანს.

VIII

ტფილისი, 7 ივნისი, 1886 წ.

ჩვენ წინა წერილში ბ-ნ აკაკის საპასუხოდ ისა ვსთქვით, რომ მეტისმეტი სიფრთხილეა კაცმა კეთილი იმითი დაიწუნოს, რომ ჩვენ მისდა მისაღებად მომზადებულნი არა ვართო, ჩვენთვის ახალი ხილიაო. ბატონ-ყმობის გაუქმების საქმე იქიდამ წარმოსდგა, რომ კაცმა კაცი კაცად იცნო და ამ კეთილის ცნობისათვის იქნება ბევრი მომზადებული არ იყო, იქნება იმათ, ვისაც ეს შეეხებოდა, არ იცოდნენ, როგორ უნდა მოეხმარათ თავისუფალი, არა-ბატონყმური შრომა, იქნება იმათ, ვინც ყმობიდან გამოდიოდნენ, არ იცოდნენ, როგორ უნდა შეეშვნიათ მინიჭებული თავისუფლება, იქნება არც იმათ, ვისაც ჩამოერთვათ ბატონობა, არ იცოდნენ, როგორ განწყობილიყვნენ და მოთავსებულიყვნენ უყმოდ, მაგრამ სიკეთის და სიმართლის ძლევამოსილობამ ამაებს ყური არ ათხოვა და თავისუფალი, არა-ბატონყმური შრომა დაიდვა საფუძვლად ეკონომიურ ცხოვრებისად.

ვერავინ იტყვის უარს, რომ ბატონ-ყმობის გაუქმებამ პირველ ხანებში მრავალი ოჯახი უკან არ დასწია, მრავალიც სულ პირქვე არ დაამხო და გაანადგურა, მაგრამ ამით სახელოვანი საქმე ბატონ-ყმობის გაუქმებისა არავის დაუწუნებია, არავის იმისთანას, ვისაც სიკეთე ამ საქმისა ბინდბუნდად მაინც ჰქონდა წარმოდგენილი. განა ბატონ-ყმობის გაუქმების წინააღმდეგ ცოტას იძახოდნენ, რომ ეგ ჩვენთვის ადრეაო, ჯერ მაგისათვის მომზადებულნი არა ვართო, ცოდნა მამულის კეთებისა ჩვენში არ არის და თავისუფალ შრომისა და გარჯისათვის ჯერ არც ღონე გვაქვსო და არც გამოცდილებაო. ყოველივე ეს ზოგან მართალიც იყო, მაგრამ ამან არ შეაფერხა საქმე. ამასვე იძახოდნენ წინააღმდეგ ახალის სამართლის შემოღებისა, ერობის

დაარსებისა და თითქმის რკინისგზების გამართვის წინააღმდეგაც. მაგრამ ყოველივე ეს, კაცთა სასახელოდ, დაიმართნენ და დღეს მოქმედებაში არიან.

კეთილი იმისთვის არის კეთილი, რომ იმის მისაღებად არავითარი მომზადება არ უნდა: ყველას მოუხდება, ყველას არგებს. მაშასადამე დაწუნება და უარყოფა ახლად შემოღებულისა მარტო იმ მიზეზით, რომ ჩვენთვის ადრეა და ჩვენ მისდა მისაღებად მოუმზადებელნი ვართო, ჩვენის ფიქრით, შეცდომაა. ყოველს სიკეთეს, ყოველს ღონეს და სახსარს გზა შეეღობება, თუ კაცმა ხელზედ დაიხვია და სთქვა; აცა, ჯერ მზად არა ვართო. ჩვენის ფიქრით, მარტო ეს არ უნდა ეკმაროს მაგისთანა საბუთს დაწუნებისას. ეგ საბუთი, გარდა იმისა, რომ უმართლოა, მავნებელიც არის: ბევრს სიკეთეზედ ხელს დაგვაბანინებს, რომ მაგათ ავყვეთ.

„ცხადი იყოო, — ბრძანებს ბ-ნი აკაკი, — რომ ისინი (ესე იგი, ქართველები) ბანკიდან ადვილად გამოტანილ ფულს იმავე დღეს დააყენებდნენ, რაც ყმაში აღებულს; მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ ამ მეორე შემთხვევაში ფული ვალად აწვებოდათო… ფული ადვილად გამოჰქონდათ და სარგებლის შეტანის დროს ხელცარიელები რჩებოდნენ; რასაკვირველია, რომ მამა-პაპეულის დაკარგვა ენანებოდათ და თავს აღარ იზოგავდნენ, ოღონდ-კი ამ შემთხვევას გადარჩენოდნენ, მამასისხლად იღებდნენ განზედ სადმე სესხს და მით უფრო უარესს საფრთხეში ვარდებოდნენ“… და სხვანი.

კაცმა რკინისგზის ათვალწუნება რომ მოინდომოს, ამ სიტყვებს იქაც საბუთად გამოიყენებს, თუ ცოტაოდნად რკინისგზის შესაფერად შესცვლის მაგალითებსა. მაგალითებრ:

„ცხადი იყო, რომ ქართველები, რაკი ამისთანა ადვილად სასიარულო სახსარს ჰნახავდნენ და ასე იეფსაც, შინ ოჯახის მოსავლელად აღარ დადგებოდნენ და უიმისოდაც ოჯახზედ ხელაღებულნი, მისვლა-მოსვლაში გაატარებდნენ თავის ცხოვრებას. ჯერ როცა ეგ რკინისგზა არ იყო, მაშინ არა დგებოდნენ სახლში და ეხლა რაღა დააყენებდათ. გარდა ამისა, ჯერ როცა რკინისგზა არ იყო, თავისის საკუთარის ცხენით იოლად მიდიოდნენ წასვლა-მოსვლაში და ფულად ხარჯი არ მოსდიოდათ. რკინისგზისათვის კი ნაღდი ფულია საჭირო, და რადგანაც ეს სანუკბარი ხშირად მწყრალად არის ქართველთან, ამისათვის ქართველები იძულებულ იყვნენ ვალი აეღოთ ხოლმე და ამ სახით ჰკარგავდნენ დროს დროდ და განზედ ნასესხი ფულიც ვალად აწვებოდათ. ადვილად სიარულისათვის აღებულს ვალს მოშორება უნდოდა, მოვალენი აწუხებდნენ, ემუქრებოდნენ, მამა-პაპეულს გაგიყიდითო და, რასაკვირველია, მამა-პაპეულის დაკარგვა ენანებოდათ და თავს აღარ იზოგავდნენ, ოღონდ-კი ამ შემთხვევას გადარჩენოდნენ, მამასისხლადხელახლად იღებდნენ განზედ სადმე სესხს ვალის მოსაშორებლად და მით უფრო უარესს საფრთხეში ვარდებოდნენ…“ და სხვანი და სხვანი.

ნუთუ აქედამ ის გამოდის, რომ რკინისგზა ჩვენთვის მავნებელია? არა გვგონია. როგორც რკინისგზა არ არის მავნებელი იმით, რომ ადვილად სასიარულო სახსარი მოგვცა, ისეც ბანკი, რომ ძნელად საშოვარი ფული ადვილად საშოვარი გაგვიხადა. ბანკი არაფერს შუაშია, თუ ვინმე ფულს გაიტანს იმისათვის, რომ წყალში გადაჰყაროს, ან ტყუილ-უბრალოდ, უხეიროდ გაჰფლანგოს. განა უბანკოდ დიდ-დიდნი მამულები კი არ გაუფლანგავთ!.. გამოდის, რომ მამულები არა ჰქონოდათ, არც გაჰფლანგავდნენ. მაშ მამულის ქონვაც მავნებელი ყოფილა. ესე რომ ვიაროთ, შორს წავალთ, იქამდე მივალთ, რომ ფულიც მავნებელი იქნება, იმიტომ რომ ბევრი ფულს დაჰხარბდება ხოლმე და მამულებსა ჰყიდის; აღებ-მიცემობაც ერთობ მავნებელი იქნება, ამიტომ რომ აღებ-მიცემობა არ იყოს, არც ყიდვა-გაყიდვა მამულებისა იქნება და მამულები პატრონებს ხელუხლებლად შეჰრჩებათ.

თუნდ ეგეც არ იყოს, სად იყო ჩვენი ბანკები, რომ მთელი ტფილისი გაიყიდა და დღეს ერთი მტკაველიც არ არის თითქმის, რომ თავის თავდაპირველს პატრონს ეჭიროს. სეიდაბათიდამ მოყოლებული ვერამდე და მთაწმინდიდამ მახათამდე მთელი ტფილისი სუმბათიანთი, მუხრანიანთი, ციციანთი, ამილახვრიანთი, ორბელიანთი, გაბაანთი და სხვებისა იყო და ეხლა კი რას ვხედავთ? ჩვენა გვგონია, რომ მაშინ ფული ესე ადვილად საშოვარი ყოფილიყო, როგორც დღეს ბანკების მეოხებით არის, თუ სულ არა, კარგა მოზრდილი ნაწილი მაინც შერჩებოდათ თავიანთ თავდაპირველს პატრონებსა. ვერაფერი თოკები ვერ გაუძლებს ერთს რკინის კანონს საპოლიტიკო-ეკონომიისას: მამული და ერთობ ყოველი ქონება უხეირო ხელს ეცლება და მიიზიდება ხეირიან ხელისაკენ; მცონარეს ეთხოვება და გამრჯელისაკენ, მშრომელისაკენ იწევს და მიეზიდება დაუყონებლივ და გაბეჯითებით. ამას არაფერი ღობე წინ ვერ აღუდგება და ვერ დაიჭერს. ამის წინააღმდეგ ყოველივე მეცადინეობა უქმია და ამაო. გაისარჯეთ და ეს აღარ იქნება.

ბ-ნის აკაკის სიტყვებიდამ მარტო ერთი დასკვნა შესაძლოა კაცმა გამოიყვანოს, მარტო ერთი დარიგება: ნუ აიღებთ ბანკის ვალს, ვისაც სურვილი, ღონე და გარჯა არა აქვს აღებულის სესხით მამულის მოქმედება განაძლიეროს, უფრო გაანაყოფიეროს, უკეთესს დონეზედ დააყენოს და ამით ვალსაც გაუძღვეს და პატრონსაც არგოს. თუ მამულის განკარგებისათვის პატრონს საკუთარი სახსარი არა აქვს, იმ სახსარს საადგილმამულო კრედიტი აძლევს, ესე იგი, იგი კრედიტი, რომელიც შეფერებული და შეწონილია მიწისა და მიწათმოქმედების თვისებასთან. თორემ ბანკმა ვნება მოგვიტანა იმითიო, რომ ადვილად ნასესხი ფული გაუფრთხილებელს კაცს ჰღუპავსო, და ამიტომაც ბანკი უარსაყოფელიაო, ამის თქმა შორს წაგვიყვანს. ვის დაუშრია წყალი იმიტომ, რომ ზოგიერთს გაუფრთხილებელს კაცს არჩობს!.. აქედამ მარტო ერთი გონიერი დარიგება გამოდის: წინ დაუხედავად, გაუფრთხილებლად, წყალში ნუ შესტოპავს. ამის მაგიერ რომ ეს უთხრან გაუფრთხილებელთ, მოჰყოლიან და ეუბნებიან, წყალი დააშრეთო.

ტფილისი, 9 ივნისი, 1886 წ.

საადგილმამულო კრედიტის ავკარგიანობის დაფასება და აწონვა ვისაც უნდა, იმან ყველაზედ უწინარეს ბუნება უნდა გაუსინჯოს თვითონ კრედიტსა იმ მხრით: უხდება თუ არა იმ საქმეს, რისთვისაც მოწვეულია. ამის გარეთ ყოველი სჯა და ლაპარაკი უქმია და უთავბოლო. რაკი ასე არევ-დარევით ვლაპარაკობთ ხოლმე საადგილმამულო კრედიტზედ, რაკი მისი ბუნება და დანიშნულება ცხადად არ არის ჩვენში წარმოდგენილი და ცნობილი ბევრისაგან, და ამის გამო სჯასა და კამათობაში აზრთა არეულობა ჰსუფევს, საჭიროა ერთხელ და ერთხელ ვრცლად განმარტება საადგილმამულო კრედიტისა ყოველმხრივ. იქნება ეს ოდესმე მოვახერხოთ და ეხლა კი მოკლედ ვიტყვით, რომ ბუნება საადგილმამულო კრედიტისა სწორედ ზედგამოჭრილია ადგილ-მამულის საჭიროებაზედ და ამის გამო იმნაირად შეფერებულია მიწასთან და მიწათმოქმედებასთან, რომ ვისაც კი ჰსურს იგი გამოიყვანოს, უსათუოდ ხელს მისცემს და ახეირებს. დანიშნულება საადგილმამულო კრედიტისა განკარგებაა მამულ-დედულისა, გაძლიერება მიწათმოქმედობის ღონისა და მომცემლობისა.

მიწათმოქმედობა და ერთობ ყოველივე მრეწველობა, რომელიც დამოკიდებულია მიწისა და მის ბუნებაზედ, იმისთანა რამ არის, რომ ხარჯს განკარგებისას და მომცემლობის გაძლიერებისას მალე და ერთბამად არ უბრუნებს პატრონსა. თავნი ფული, ჩაყრილი მიწაში განსაკარგებლად და მომცემლობის გასაძლიერებლად, დიდ ხანსა რჩება მოუბრუნებლად და ერთბამადაც უკუ არა ჰბრუნდება. მარტო კარგა ხნის განმავლობაში მიწა იხდის, ანუ უკეთ ვსთქვათ, უბრუნებს პატრონს თავნს ფულსა და მის სარგებელს ცოტცოტაობით და თანდათანობით გაძლიერებულ მომცემლობის ნამეტანობისაგან. მეცნიერთაგან გამოკვლეულია, რომ მიწაზედ დამოკიდებული მრეწველობა, ყველაზედ უმაღლესად დამბრუნებელი თავნისა თავისის სარგებლით, პირუტყვთ-ოშენებაა, და ამასაც კი უნდება თვრამეტი წელიწადი და არა ნაკლებ. სხვა ყოველი მრეწველობა, მიწაზედ დამოკიდებული, თხოულობს თითქმის ოცდაათს, ორმოცს და ორმოცდაათს წელიწადსა, რომ ამ ხნის განმავლობაში განკარგულებისათვის დახარჯული თავნი ფული და სარგებელი მისი თანდათანობით ააყენოს და დაუბრუნოს დამხარჯველსა. ესეთია ბუნება მიწისა და მიწათმოქმედობისა.

იგი ღონე, რომელიც მიწისა და მიწათმოქმედობის განკარგებისა და გაძლიერებისათვის მოიწვევს ხოლმე საჭირო ფულს, საადგილმამულო კრედიტია. მაშასადამე, ბუნება ამგვარის კრედიტისა შეთანასწორებული უნდა იყოს მიწისა და მიწათმოქმედობის ბუნებასთან, სახელდობრ: კრედიტი უნდა იყოს ხანგრძლივი და ამასთანაც ისეთი, რომ მისგან მოტანილი და ნასესხები თავნი თავისის სარგებლით ერთბამად არ მოითხოვს და სჯერდებოდეს თანდათანობით, ცოტცოტაობით ნასესხების დაბრუნებას. სწორედ ამისთანაა

საადგილმამულო კრედიტი: ხანგრძლივია, მაგალითებრ, ტფილისის ბანკში 43½ წელიწადზედ ნაკლები არ არის, და ამასთან თანდათანობით დამჯერი თავნის და სარგებლის დაბრუნებისა.

ერთადერთი წყარო, რომელიც ბანკიდამ ვალის ამღებს სახსარს აძლევს ვალის გადახდისას, მიწაა და მიწათმოქმედება, აღებულის ვალის თავნით განკარგებული და გაძლიერებული. რა პირობითაც თვითონ წყაროა ვალის მხდელი, თუ იმ პირობითვე არ არის აღებული ვალი, მხოლოდ მაშინ არის კრედიტი, ვალის მძლეველი, დასაწუნარი და უარსაყოფელი. საადგილმამულო კრედიტის პირობანი-კი მწორედ ამისთანანი არიან, რა პირობითაც თვითონ წყაროა მისი გამძღოლი: ხანგრძლივი და არა ერთბამად დამბრუნებელი ნასესხებისა, არამედ ცოტცოტაობით და თანდათანობით.

მაშ რას უწუნებენ ჩვენს ბანკებს? განა ჩვენის ბანკების კრედიტი ამისთანა არ არის, ესე არ არის მოწყობილი? ამისთანაა და ესეა მოწყობილი, ხოლო ამბობენ, რომ ჩვენ მაგაებისათვის მომზადებულნი არა ვართ და ვერ მოვახერხებთო; ჩვენ რაკი ფულს ავიღებთ ვალადაო, მაშინვე ვჭამთო და ვალი ვალად გვაწვებაო. აქ ბანკი რა შუაშია? იმ შუაშიაო, გვიბრძანებს ბ-ნი აკაკი, რომ ადვილად გვაძლევს სესხად ფულსაო და ეგ წაგვაცდენს ხოლმეო. რომ ადვილად არ იძლეოდნენ, ნუთუ მაშინ ჩვენი ბანკები უფრო გულშესატკივარნი, უფრო თანაგრძნობის ღირსნი, უფრო უკეთესნი იქნებოდნენ? ნუთუ მაშინ წუნი აღარ დაედებოდათ? ადვილად შოვნა ფულისა, არა გვგონია, ქვეყნის დამღუპავი იყოს სადმე, და თუ ჩვენს ქვეყანას ეგ დაჰღუპავს, პირველი მაგალითი იქნება მთელს ქვეყნიერობაზედ. ესე რომ ვიაროთ, იქამდის მივალთ, რომ საადგილმამულო კრედიტის გაიეფებაც უფრო ბოლოს მოგვიღებს, რადგანაც იეფს კრედიტს უფრო ბევრი მუშტარი ეყოლება, უფრო ბევრი წაეტანება, იეფი კრედიტი უფრო ბევრს წააცდენს, ვალს ააღებინებს იმათაც-კი, ვინც სიძვირის გამო ეხლა ახლოსაც არ ეკარებიან. მაშინ ხომ სულ დავიღუპებით და დავიღუპებით!… ეხლა რომ ჩვენ ერთი ღვთის წყალობა გვეწიოს, გამოჩნდეს როტშილდი და გვითხრას: აბა ვისაც გიჭირთ, ფულს გასესხებთ, სარგებელი არ მინდა, ოღონდ თავნი დამიბრუნეთო, და თუ არ დამიბრუნებთ, თქვენს ქონებას ვაზღვევინებო, — ნუთუ ეს სანატრელი კაცი ქვეყნის დამღუპველად ჩაითვლებოდა მარტო იმით, რომ გაგვიადვილა ფულის შოვნა, ჯერ მით რომ ფულს სესხად გვაძლევს, და მეორე მით, რომ სარგებელს არა ჰთხოულობს! განა ამისთანა ვალის ამღებზედ კი არ ითქმოდა იგი, რასაც ბ-ნი აკაკი წერეთელი ამბობს ჩვენის ბანკებიდამ ვალის ამღებზედ, რომ რაკი თავნის დაბრუნების ვადა მოუვიდოდათ და ცარიელის თავნის გადასახდელადაც არაქათი არ ექნებოდათ —

„მამა-პაპეულის დაკარგვა ენანებოდათ და თავს აღარ იზოგავდნენ, ოღონდ კი ამ შემთხვევას გადარჩენოდნენ; მამასისხლად იღებდნენ განზედ სადმე სესხს და მით კიდევ უარესს საფრთხეში ვარდებოდნენ: ერთხელაც იყო ის მამულები ეკარგებოდათ, და განზედაც კიდევ „როტშილდის“ წყალობით აღებული ვალი საშვილიშვილოდ ჰღუპავდა…“ და სხვანი.

არა, ბატონებო! თუ ვალის ამღებმა ვალი იმიტომ აიღო, რომ ფული შეჭამოს, იმას არა უშველის-რა, იმას არა იხსნის-რა მიწასთან გასწორებისაგან. ყოველი წესი, რიგი, დაწყობილობა, სიკეთე, მარტო წინდახედულის, ფრთხილის, გონიერის კაცისათვის არის ქვეყნიერებაზედ და არა გიჟისა და დამთხვეულისათვის. გიჟი, დამთხვეული, დღეს იქნება თუ ხვალე, კლდეზედ უნდა გადავარდეს, ამ ბედს იგი არსად არ წაუვა. აქაო და ქვეყანაზედ გიჟები არიანო, ჭკუიანებისათვისაც ხელმოსაცვლელს და ხელთშესაწყობსაც ნურას იზამთო, — ეგ მეტისმეტი თავდაუჭერელი, შეუწყნარებელი და საუბედურო სურვილია.

X

ტფილისი, 10 ივნისი, 1886 წ.

„ბანკიც იგივე რულეტკა იყოო, — ბრძანებს ბ-ნი აკაკი წერეთელი, — ჩვენის მოუმზადებელ ხალხისათვისო და ამიტომაც, ვიმეორებ, იმ თავითვე წინააღმდეგი ვიყავით მისიო“.

რაკი ბანკი და რულეტკა ჩვენის ხალხისთვის ერთი და იგივეა ბ-ნ აკაკის თვალში, ქება-დიდების მეტი არა ეთქმის-რა, რომ ბ-ნი აკაკი იმ თავითვე ბანკის წინააღმდეგი ყოფილა. რულეტკა სწორედ სახლში შემოსაშვები არ არის, ხოლო ბანკი რამოდენად ჰგავს რულეტკას, — ამისი-კი რა მოგახსენოთ, და ვისაც ეს ორი სულ სხვადასხვა საგანი ერთმანეთში აურევია, იმას სამართალი მიუძღვის ერთიცა და მეორეც წყალს მისცეს. პურიც რომ საწამლავად მომეჩვენოს და წყალში გადავაგდო, ამისათვის არავინ დამძრახავს, მხოლოდ იტყვიან, თვალს შეუცდენიაო.

თუმცა ბ-ნ აკაკის ბანკი და რულეტკა ერთსა და იმავე საგნად მიუღია ჩვენის „მოუმზადებელ ხალხისათვის“, თუმცა ამის გამო წინააღმდეგობაც გაუწევია, მაგრამ, რადგანაც ძალა აღმართსა ჰხნავს, ჩვენ ბანკის დაარსებას მაინც,

„ძალა-უნებურად დავმორჩილდითო, — ბრძანებს ბ-ნი აკაკი, — და მხოლოდ იმას ვცდილობდით, რომ სიფრთხილე მაინც დაგვეჭირა და უსტავის რამოდენიმე მუხლი შეცვლილიყო“.

არ ვიცით მუხლთა ცვლილების გამო შეუტანიათ, თუ არა, რაიმე პროექტი ბანკის საერთო კრებაში და საერთო კრებას რა დაუდგენია? ეს კი ვიცით, ბ-ნ აკაკისავე სიტყვით, რომ

„ერთხელვე დაგეშილი და ბეჭდვითაც წაქეზებული უგნურება მუშტისა და არა სხვა რამე ძალით იმარჯვებდა და თავისი გაჰქონდა“.

ორში ერთი: ან შეცვლილის მუხლების პროექტი საერთო კრებას ბანკისას წარსდგენია და „უგნურებას მუშტისას“ უარ-უყვია, და თუ ესეა, მეტად სამწუხაროა, რომ ჭკუის საქმე მუშტს გადუწყვეტია; ან არ წარსდგენია კრებას და ვისი ბრალია, თუ ამირანს გულში უმღერნია და ყმებო-კი ბანი მითხარითო, უძახნია?

არც ის ვიცით, ის „რაოდენიმე მუხლი“, რომელიც ბ-ნ აკაკის აზრით, უნდა „შეცვლილიყო“, რა და რა მუხლია. იმ რაოდენთამე მუხლთაგან ბ-ნ აკაკის მარტო ერთი მუხლიღა მოჰყავს მაგალითად:

„უსტავის ძალით ქუთაისის ბანკში დამფასებლებს კრება კი არ ირჩევს, მხოლოდ ბანკის გამგეობა და ზედამხედველი კომიტეტიო, — ბრძანებს აკაკი; — ჩვენ იმის წინააღმდეგი ვიყავით და შიში კიდეც გამართლდა: არჩევანის დროს სადირექტოროები სიტყვას აძლევდნენ რომელიმე გავლენიან პირსა: „ოღონდ შენ-კი დამეხმარე, ამირჩიე, და შენ და ან ვისაც შენ მეტყვი დამფასებლად ავირჩევო…“ ამითი აიხსნება ის მოვლენა, რომ ღირსეულებს აშავებდნენო.“

იქნება მაგალითი ყოფილიყოს, რომ ღირსეული გაეშავებინოთ და ეს, რასაკვირველია სამწუხაროა, მაგრამ აქ ეგ მუხლი რა შუაშია? ღირსეულის გაშავება ყველგან შეიძლება მოხდეს და ვინ იცის, იქნება ყველაზედ ნაკლებ იქ მოხდეს, საცა წინათვე სჩანს, ვინ არის თვითეულად პასუხისმგებელი ცუდის არჩევისათვის. თუნდ ეგეც არ იყოს, ნუთუ ერთმა სადირექტორომ, ანუ თუნდ სამმა გამგეობის წევრმა იმოდენად იმძლავრონ ზედამხედველ კომიტეტის და გამგეობის წევრთა საერთო კრებაში, რომ არჩევანი თავისაკენ დასძლიონ!.. თუ შიში ზემოხსენებულის მუხლისა მარტო მაგაშია, წამალი ადვილია, ისეთნი დირექტორნი და ზედამხედველ კომიტეტის წევრნი ამოირჩიეთ, რომ მაგისთანა ამბები არ იკადრონ და არ ჩაიდინონ. დირექტორთა და ზედამხედველ კომიტეტის წევრთა ხომ ბანკის საერთო კრება ირჩევს! მაშასადამე, თუ ბ-ნ აკაკის სიტყვა მივიღეთ განუკითხველად, იგივე საერთო კრება ვერაფერი თამასუქი ყოფილა კაი კაცების არჩევანისათვის. თუ იგი კრება მართლა იმისთანა დირექტორებს არჩევს, რომელნიც, ბ-ნ აკაკის სიტყვით, ასე ურიგოდ იქცევიან, მაშ რაღა იმედი აქვს ბ-ნ აკაკის, რომ იგივე კრება, ცუდის დირექტორების ამომრჩეველი, უცბად გადაკეთდება და კარგს დამფასებლებს ამოარჩევს? აქ ერთი-მეორეს როგორღაც არ ებმის და ბ-ნ აკაკის სიტყვა ცოტა არ იყოს, ბუნდია. რა თქმა უნდა, რომ ჩვენ არავითარი საბუთი არა გვაქვს ან ეხლანდელს დირექტორებს ქუთაისის ბანკისას და ან წევრთა იქაურის ზედამხედველის კომიტეტისას წუნი რამ, ან ბრალი რისამე დავდოთ. ჩვენ ამაზედ შორსა ვართ. ჩვენ თუ ამ მხრით ვსთქვით რამე, საზოგადოდ ვსთქვით, და მარტო იმისთვის, რომ ბ-ნ აკაკის სიტყვას კვალში ჩაუდექით და მისი დასასკვნელი აზრი ბოლომდის მივიყვანეთ.

ტფილისი, 25 ივნისი, 1886 წ.

დღეს ჩვენ გაზეთში დაბეჭდილია ბ-ნ დიმიტრი ყიფიანის წერილი ჩვენის წერილების პასუხად. ბევრნაირად შესანიშნავია ეს წერილები, თუმცა საკამათო საგნის ახსნას ერთის იოტის ოდენაც არა ჰშველის. შესანიშნავია ჯერ იმით, რომ არ ვიცით, პატივცემულის ავტორის წერილებს რად დაჰკვებებიათ, რომ ჩვენ იმისთანა აზრების წარმოთქმასა გვწამებს, რომელიც ჩვენ არ წარმოგვითქვამს, და ეგრედ უცერემონიოდ ბ-ნ დიმიტრი ყიფიანის მიერვე დადგენილს აზრს ებრძვის თვითვე ბატონი ყიფიანი და, სწორედ მოგახსენოთ, გამარჯვებითაც ებრძვის, როგორც ეხლავე ვნახავთ. ეს მით უფრო სამწუხაროა, რომ ბ-ნმა ყიფიანმა ორჯელ გვაღირსა თავისი პასუხი და ორჯელვე ასე მოგვეპყრა. ჯერ პირველ წერილში, რომლის გამოც აგვიტყდა ეს კამათობა, დაგვწამა, რომ ვითომც ჩვენ გვეთქვას, ბანკის დამფუძნებელთ და ერთობ თავად-აზნაურობას ბანკისა არა გაეგება-რაო. „რა სათქმელია, ღვთის გულისათვისაო?“ — გვიბრძანა ჩვენმა ბ-ნმა ყიფიანმა. ჩვენ მოვკითხეთ ბ-ნ დიმიტრი ყიფიანს მოეყვანა ამ ბრალის საბუთად ჩვენის წერილიდამ თუნდ ერთი სიტყვა, რომლისაგანაც სჩანდეს, რომ „საქმის არ გაგება მთელს დამფუძნებელთ დასსა ან მთელს თავად-აზნაურობას ჰბრალდებოდეს ჩვენგანა“. ამის პასუხად ბ-ნმა ყიფიანმა ეს გვითხრა:

„103 №-ში რომ ბრძანებთ, ყველანი იძახიან ბანკი გვღუპავსო, ვინ არიან ეს ყველანი, თუ არ იგინივე ბანკის პატრონები, დამფუძნებელნი“?

ტყუილი კითხვაა, რადგანაც იმავ წერილში, საცა ეგ არის თქმული სწორედ წინა სტრიქონებში, მოხსენებულია ის ყველანი ვინ არიან. აი რა სწერია იქ:

„არც ერთს წუნის მდებელს მწერალსა და მოლექსესა არ გამოუთქვამს, რა მიზეზითა სწუნობს ჩვენს ბანკებსა. მარტო ეს კი ვიცით, ყველანი იძახიან — ბანკები ჩვენა გვღუპავსო, და ამ კილოზედ ათასნაირად ჰგალობენ პროზითა და ლექსითა“.

ნუთუ აქ აშკარად, ცხადად გამოთქმული არ არის, ვისზედ არის ნათქვამი ეს სიტყვები? ნუთუ აქ ყველას რომ ვახსენებთ, ვისმე ნება აქვს სიმართლის დაურღვევლად იგულისხმოს მთელი თავად-აზნაურობა და დამფუძნებელთა დასი და არა იგინი, ვინცა პროზითა და ლექსით ჰგალობენ, ესე იგი, მწერალნი და მოლექსენი. რად გამოუკლია ბ-ნს ყიფიანს თავი და ბოლო ფრაზისათვის და მარტო შუა წელი ამოუღია! ნუთუ ნება აქვს ვისმეს ასე მოიქცეს ძალმომრეობით? მაგრამ ბ-ნ ყიფიანს მაგისთანა ნება დაუჩემებია და იყოს ნება მისი. მაშინ, ესე იგი როცა ბ-ნ ყიფიანის მეორე წერილი დაიბეჭდა, ასეთს გადასხვაფერებას და

გადატრიალებას ჩვენის აზრისას ყური აღარ ვათხოვეთ, რადგანაც საკამათო საგანს არსებითად არ შეეხებოდა. ეხლა კი, როცა ამისთანა ქცევა განიმეორა ბ-ნმა ყიფიანმა უფრო გაძლიერებით, იძულებულ შევიქენით მოგვეყვანა ეს მაგალითიც, რომ ეგრეთწოდებული „მანერა“ ბ-ნ ყიფიანის კამათობისა უფრო ბევრის საბუთით და მაგალითებით დაგვემტკიცებინა.

დღევანდელს წერილში ბ-ნი ყიფიანი ხელმეორედ ძალას გვატანს, სთქვით, რაც მე მინდაო. და რადგანაც ჩვენ იგი ვერ გვათქმევინა, ჩვენ მაგიერ თვითვე მოუწადინებია თქმა:

„თქვენ ბრძანებთ, რომ ამ საკრედიტო ფურცლების გამოცემის ნება მთავრობამ უარ-ჰყოო, მაგრამ რომ მიეცა ბანკს ეს უფლება და ძირის ფულის ღირებულობა რომ ერთიათად იქცა, — როგორღა მოხდა?“

ერთი გვიჩვენოს ბ-ნმა ყიფიანმა, სად, როდის და ვინ ბრძანა ეს არ ნაბრძანები ბრძანება? ამ უარყოფის გამო მთელს ჩვენს წერილებში მარტო სამ ნახევარი სტრიქონია და იმ სამ ნახევარ სტრიქონშიაც სრულებით ის არ არის, რაც ძალად და განგებ უთქმევინებია ბ-ნ ყიფიანს ამ უმწეო სტრიქონებისათვის. აი ის სტრიქონები:

„ბ-ნ დიმიტრი ყიფიანის საკუთარი პროექტი ბანკისა, რომელიც მთავრობამ უარ-ჰყო და არ დაამტკიცა, ამბობს,“ და სხვანი.

თუ ამას გარეითად მთელს ჩვენს წერილებში ერთს სხვა სიტყვასაც გვაჩვენებს ბ-ნი ყიფიანი საზოგადოდ ან კერძოდ მთავრობის მიერ უარყოფაზედ თქმულსა, ეგ სასწაულთმოქმედებას მიეწერება. რაკი ნამდვილად ესეა, რაც ჩვენა ვსთქვით და ბ-ნი დიმიტრი ყიფიანი ვერასგზით ვერ დაგვიმტკიცებს, რომ ვითომც ჩვენ გვეთქვას „საკრედიტო ფურცლების“ გამოცემის ნება მთავრობამ უარ-ჰყოო, — ეხლა ვიკითხოთ, რა აიძულებს ხოლმე ბ-ნს ყიფიანს, რომ ასე უჯეროდ გვექცევა, თუ არ ერთგვარი „მანერა“ კამათობისა!.. ჩვენ იქ მოვიხსენიეთ, რომ პროექტი ბ-ნის ყიფიანისა უარ-ჰყო მთავრობამაო, და პროექტში ყოველთვის ბევრი იმისთანა საგანია, რომლის გამოც შესაძლოა უარყოფილ იქმნას. სწორედ ესეც მოხდა; ფინანსთა მინისტრის ქაღალდში უარყოფის მიზეზად სულ სხვა საგანია დასახელებული. ვსთხოვთ ბ-ნს ყიფიანს გვიჩვენოს, რომ ჩვენ გვეთქვას, ვითომც სახელდობრ საკრედიტო ფურცლების გამოცემის ნების თაობაზედ სამინისტროს უარი ეთქვას. ვერ გვაჩვენებს, და ამიტომაც როგორც მეორე მუხლი ავტორის ჩვენდა მიმართ პასუხისა, ისეც მესამე, მეორეზედ მჭიდროდ დამოკიდებული, უქმად დახარჯული ტყვია-წამალია.

ამ გზით კამათობა შეუძლებელია და ტყუილუბრალოდ დროს დაკარგვაა და, სწორედ მოგახსენოთ, ძალიანაც ვწუხვართ, რომ ეს ესეა; მით უფრო სამწუხაროა, რომ ამ შემთხვევაში

ბ-ნ დიმიტრი ყიფიანთანა გვაქვს საქმე და ბ-ნს დიმიტრი ყიფიანსა, თუმცა ბევრში არ ვეთანხმებით, მაგრამ პატივს-კი ვცემთ ყოველთვისა.

ბ-ნმა დიმიტრი ყიფიანმა ეს არ გვაკმარა. როცა მას წაუკითხავს ჩვენი წერილი, დაბეჭდილი № 113-ში, გული ამღვრევია ჩვენზედ და გვეუბნება:

„ისეთს კილოზედ გადასულხართ, რომელიც ზღვევას არღვევს, ძველებური ქართული ზრდილობისათვის უზრდელობისაგან დასაცველად დადებულსა“.

შემდეგ ბ-ნი ყიფიანი ხელახლად გვიბრძანებს:

„ამ ნომერშიაც (115 №-ი) ვერ ათავებთ თქვენს წყრომას, მაგრამ მე ვეღარ მოგყვებით, რა კვალსაც თქვენ ადგიხართ, იმ კვალზე დგომა მე არ შემფერის. თქვენი მრავალმეტყველება იქნება ძალიან წარმატებული იყოს… მაგრამ მე ჩემი დიდ ხნიერის გამოცდილებით ამას გაგიბედავთ და მოგახსენებთ, რომ მრავალმეტყველება ვერ დაჰფარავს ვერც უზრდელობას, ვერც დედაბერულს ლაქლაქსა“… „პირმოთნეობა, მლიქვნელობა, მხიბლაობა მე ჩემს სიცოცხლეში არასდროს არ მიხმარია, რადგან ჩემთვის საჭირო არასდროს არ ყოფილა, და გარწმუნებთ, რომ არც არასდროს მომავალში ვიხმარო, როგორც უნდა გამიჭირდეს. რა რომ ვაცხადებ, რომ არც ამაში მწადს თქვენ შემოგეცილოთ…“

რაში? პირმოთნეობაში, მლიქვნელობაში, მხიბლაობაში?!. ეს რომელის ტიბიკონით არის ზრდილობად მიღებული? აი თუ სწორედ გინდათ, ამას ჰქვიან: „შეუდგებოდეთ არა მოქმედებასა ჩემსა, არამედ მოძღვრებასა ჩემსა“.

ამ ზრდილობიანის სიტყვა-პასუხის მაგალითს ჩვენ, რასაკვირველია, ბ-ნ ყიფიანის სახელით შევინახავთ და პირობას კი ვიძლევით, რომ თავისდღეში მის მიბაძვას და აყოლას არ ვიკადრებთ. არა გვგონია, რომ ჩვენის „ძველებურის, ქართულის ზრდილობისათვის უზრდელობისაგან დასაცველად დადებულს საზღვრებში“ ამისთანა რამ მოიპოვებოდეს. არა გვგონია, ჩვენს წერილებში ბ-ნმა დიმიტრი ყიფიანმა ამისთანა მართებული სიტყვები გვაჩვენოს. ჩვენ არც ერთი იმისთანა სიტყვა არ წამოგვცდენია, რომ წესს ზრდილობისას და მართებულობისას ისეთის კადნიერებით არღვევდეს, როგორც ამ შემთხვევაში ბ-ნს ყიფიანს მოსვლია. ჩვენ გულწრფელად და დიდის სინანულით ბოდიშს მოვიხდით ჯერ ბ-ნ ყიფიანისა და მერე ჩვენის მკითხველების წინაშე, თუ ჩვენის წერილებიდამ ბ-ნი დიმიტრი ყიფიანი დაგვიმტკიცებს, რომ მის მიერ მოხსენებულის ეპითეტების მსგავსი რამ ჩვენ გვეხმაროს არამცთუ მის შესახებ, არამედ ვისიმე შესახებ როდისმე. ჩვენ ბ-ნ დიმიტრი ყიფიანის მიერ წარმოდგენილ აზრებთან და საბუთებთან გვქონდა საქმე და არც მის სახელს და ზრდილობას შევხებივართ და არც მის ლაპარაკის თვისების აღნიშვნასა.

ჩვენ საცა-კი ბ-ნ დიმიტრი ყიფიანისაგან ბრალსადებელი რამა ვსთქვით, — ეგ მარტო ის იყო, რომ მის მიერ უცოდინარობა საქმისა წარმოვსთქვით. ეს სამწუხაროა და არა საწყენი. არ ვიცით, რამოდენად დავამტკიცეთ ჩვენ ბ-ნ ყიფიანის უცოდინარობა. იქნება ამაში ვცდებოდეთ კიდეც, — ეგ მკითხველმა განსაჯოს, — ხოლო კაცმა რომ კაცს უთხრას, შენ საქმე არ იციო, არა მგონია ეს უზრდელობაში ჩამოართვას ვინმემ. ესეც კი უნდა ითქვას სხვათა შორის, რომ მართლმსჯელობას გახურებულის რკინის თვისება აქვს. იგი სწვავს, როცა სუსტს მხარეს შეეხება ხოლმე და მაგ თვისებას ვერავინ ვერ ჩამოართმევს მართლმსჯელობასა ზრდილობის სახელითა. ყველას ემწვავება ხოლმე, როცა ვარაყით მოოქროვებულს კაკალს დაჰხარის, შიგ კაი გული დევსო, და თქვენ-კი გაუტეხთ და შიგ გულის მაგიერ ჭიის საბუდარს დაანახვებთ.

ბ-ნი დიმიტრი ყიფიანი უფრო შორს მიდის და სწორედ მოგახსენოთ ვკვირობთ და ჩვენს ყურებს არ ვუჯერებ, რომ ამ შემთხვევაში ჩვენი გაოცება კამათობის ხერხად, ანუ „მანერად“ არავინ ჩასთვალოს, ვსთხოვთ ბ-ნ ყიფიანის დღევანდელი წერილი სიტყვებიდამ: „თუ თქვენი აღშფოთებული გულის დამშვიდება იქამდის მოახერხეთ, რომ“.. ჩაიკითხოს ყურადღებით ამ სიტყვებამდე: „კეთილ ინებეთ გონზე მობრძანება და იკმარეთ ეს ჩემგან“.

მადლობელნი ვართ რჩევისათვის, მაგრამ ამ სიტყვების შემდეგ ძნელია ჩვენ იმ გონზედღა მოვიდეთ, რომლის შემწეობითაც აგეთის პატივით წარმოდგენილი გვყვანდა ჩვენ ბ-ნი დიმიტრი ყიფიანი. სხვა არას ვიტყვით: აქ მარტო დუმილიღა გვრჩენია პასუხისგების ღონედ.

„თქვენის საკითხავების პასუხებს ვერ გვაძლევს ყიფიანიო თუ ბრძანებთ, — ამბობს დასასრულ ბ-ნი ყიფიანი, — მე მოგახსენებთ, — ვერ კი არა, არ გაძლევთ, ამიტომ რომ მაგგვარი საკითხავების წარმოთქმა შეეფერება მხოლოდ მეორე კლასის მოწაფეს, და პასუხსაც ამხანაგი თუ აგებს, თორემ რაღა დროს თქვენგან სკოლური ცელქობაა“.

ბანზედ სიტყვის აგდება ამას ჰქვიან. მართლა რომ ცელქობა გაგვიწევია, რომ ბ-ნ ყიფიანის სიტყვები და აზრები გულდადებით მივიღეთ და გვეგონა, რომ ხუმრობაგაშვებით ბაასობდა ბანკების თაობაზედ. თურმე, ნუ იტყვით, შევცდით, და ეს შეცდომა თვითონვე ბ-ნ ყიფიანმა სიმართლის სიყვარულისა გამო დღეს გაგვისწორა. აი ცელქობა რაშია. ბ-ნმა ყიფიანმა მაშინ სთქვა:

„ახლა ყოვლად უსაფუძვლო იქნება და ყოვლად შეუძლებელიც არის ისეთი წესის დადგინება, რომ დაწინდრებულის მამულის გაყიდვა არ მოხდებოდეს“.

ჩვენ გვეგონა, ბ-ნი ყიფიანი არა ჰხუმრობს და ვკითხეთ: ახლა რომ უსაფუძვლოა და შეუძლებელი, როდისღა ყოფილა საფუძვლიანი და შესაძლებელი? ცხადია, რომ მის

სიტყვების შედეგი ეს საკითხავი უნდა ყოფილიყო. არა, არ გაძლევთ პასუხსაო, — ეგ ცელქობაა, გვიპასუხებს ბ-ნი ყიფიანი. ჩვენც დავუჯეროთ.

„ამ ზომაში ან რა იქნება ახალი, რომ სხვაგან არსად ყოფილიყოსო, ბრძანებდა ბ-ნი ყიფიანი იმ ზომის შესახებ, რასაც იგი ჩვენს ბანკებს ურჩევდა“.

არც ეს გვეგონა საცელქოდ ნათქვამი და ვიკითხეთ: სხვაგან სად ეგულება ბ-ნს ყიფიანს მაგისთანა ზომამიღებული ბანკი? ამაზედ გვიპასუხა დღეს, რომ მაგისთანა საგანზედ კითხვა ცელქობაა. ჩვენც ესე გვეგონა, მაგრამ მაგის თქმა ზრდილობამ არ გაგვაბედინა და ეხლა, რადგანაც ბ-ნმა ყიფიანმა თვითონ ბრძანა, მეტი რა გზაა, უნდა დავემორჩილოთ. იმ მამულების მოვლისათვის, რომლის პატრონიც ვადაზედ ბანკში შესატანს ფულს ვერ შეიტანს, „შეიძლება ცალკე ადმინისტრაცია დაინიშნოსო“, ბრძანა ბ-ნმა ყიფიანმა.

არც ეს გვეგონა ხუმრობით თქმული და ვიკითხეთ: „როგორ უნდა მოეწყოს ეს ადმინისტრაცია“ და სხვანი? ამაზედაც იგივე პასუხი მივიღეთ დღეს, ნუ ცელქობთო. ერთი გაგვიკითხეთ ღვთის გულისათვის: თუ აქ ცელქობაა, მართლა ვინ ცელქობს: ჩვენ, თუ ბ-ნი დიმიტრი ყიფიანი?

აი რა მიზეზით ვსთქვით ჩვენ ამ წერილის დასაწყისში, რომ ბ-ნ ყიფიანის დღევანდელს წერილში ბევრი რამ არის შესანიშნავი. ჩვენ აქ მარტო ის მაგალითები მოვიყვანეთ, რომელიც ეგრეთწოდებულ „მანერას“ ბ-ნ ყიფიანის კამათობისას შეადგენს. ჩვენ არაფერს „ზედშესრულებს“ არ ვიხმარებთ ამ „მანერის“ სამკაულად, დეე თვით მაგალითებმა ილაპარაკონ. ჩვენ, სამწუხაროდ ჩვენის მკითხველებისა, მარტო ამასღა ვიტყვით, რომ ერთხელ კიდევ დავუბრუნდებით ბ-ნ ყიფიანის აზრებს ბანკის შესახებ, მათს არსებითს ვითარებას გავარჩევთ და ამით ჩვენის მხრით მოვსპობთ ყოველს ბაასსა ბ-ნ ყიფიანთან სამუდამოდ.

XII

ტფილისი, 4 ივლისი, 1886 წ.

ბ-ნი დიმიტრი ყიფიანი ერთს დროს სულ სხვა აზრისა ბრძანდებოდა ბანკების თაობაზედ. აქაო და ერთი დრო არავის შერჩენიაო, არც ამ აზრს შერჩა ერთი დრო: იგი დროთა განმავლობაში იცვლებოდა ასე, რომ წინა აზრი მომდევარს აზრს აღარაფერში ჰგვანდა. ისტორია ამ ცვალებადობისა სულ თვრამეტს თუ ოცს წელიწადს იპყრობს. თუმცა მოსაწყენია, მაგრამ საგულისხმო კია, რომ კაცმა ეს ხანა ჩვენის ბანკების ისტორიისა გადაათვალიეროს. მაშინ ცხადად გამოგვეხატება, — რა სდომებია ბ-ნს ყიფიანს წინათ, რა სდომებია მერმედ, და რა ჰსურს დღესა. ჩვენ ამ ისტორიის მოკლე ხანას იმ სამის საკითხავის მიხედვით განვიხილავთ, რომელიც შეადგენს არსებას და ბუნებას ჩვენის კამათობის საგნისას. ერთი: ვის სახელს არქმევდა ბ-ნი ყიფიანი ბანკსა და მის პატრონად და მონაწილედ ვის ხადიდა?

მეორე: რა შეღავათს იძლევოდა ვალის ამღებთათვის; და მესამე — მამულების გაუსყიდებლობას მართლა საფუძვლად უდებდა თუ არა მის მიერ განზრახულს ბანკსა?

ბ-ნ ყიფიანს სდომებია არა სათავად-აზნაურო ბანკი, არამედ საყოველთაო და ამასთანავე აქციონერული. აქციები, ანუ „პაი“ ას-ას მანეთიანი ყოფილა. სულ 6.000 აქცია ანუ „პაი“ ჰქონია განზრახული. აქედამ 2.000 აქცია თავად-აზნაურთათვის მიუჩეჩებია და 4.000 სხვა ყველა წოდების კაცისათვის. ამის გამო ბანკისათვის საყოველთაო ხასიათი მიუცია და არა სათავად-აზნაურო. ყველა აქციონერისათვის დივიდენდი დაუნიშნავს ბანკის მოგებიდამ. ბანკის მონაწილენი და კრებაში ხმის მქონებელნი არიან აქციის ანუ „პაის“ პატრონებიგირავნობის ფურცლების მფლობელნი და ბანკიდამ მსესხებელნი არა ნაკლებ 600 მანეთისა. ამ სახით, თვითვე ბ-ნი ყიფიანი იმედოვნებს, რომ ნახევარზე მეტი ხმა ქალაქში მცხოვრებთ ექნებათ საბანკო კრებაში.

ბ-ნს ყიფიანს ბანკის საფუძვლადვე დაუდვია ურთიერთ თავდებობა დაგირავებულის მამულებისა, რის გამოც მსესხებელთათვის ხმა და მონაწილეობა მიუნიჭებია ბანკის საქმეებში.

ამ სახით ბ-ნმა ყიფიანმა ბანკის მონაწილედ გახადა არამცთუ მარტო თავად-აზნაურნი, არამედ ყველანი, ვისაც კი რამდენიმე აქცია ექნება, ვინც კი ბანკიდამ ფულს ისესხებს, და ვისაც გირავნობის ფურცელი ხელში ექმნებოდა. ჩვენს დღევანდელს ბანკს რისხვით და წყრომით მოესია გაზეთს „დროებაში“ იგივე ბ-ნი ყიფიანი, რომ ურთიერთი თავდებობა დაგირავებულის მამულებისა შეიტანა თავის წესდებაში და დამგირავებელს ხმა მისცა საბანკო კრებაში. ჩვენდა სამწუხაროდ, ის ნომერი „დროებისა“ ხელთ არა გვაქვს, რომ ბ-ნ ყიფიანის რისხვა-წყრომა ამ საგანზედ წარგვედგინა მკითხველთათვის, მაგრამ ჩვენის სიტყვის საბუთად ისიც საკმარისია, რომ მოვიყვანოთ აქ ბ-ნ ყიფიანის წერილი 1884 წელს, წარდგენილი გორის თავად-აზნაურთა კრებაში. ამ წერილში ბ-ნი ყიფიანი ასე უკიჟინებს ჩვენს ბანკსა:

„ვალის ამღებნი ისეთივე წევრნი არიან, როგორც დამფუძნებელნი, და რადგანაც პირველნი ბევრად მეტნი არიან მეორეებზედ, აშკარაა, დღეს არა, ხვალ, ჩვენი ბანკი იმათი გახდებაო…“

ამ სახით გამოდის, რომ ჩვენმა ბანკმა ბანკის მონაწილედ გახადა მარტო თავად-აზნაურნი დამფუძნებელნი და სესხის გამტანი და ამით ბანკი, დღეს არა ხვალე, ხელიდამ გამოგვეცლება თავად-აზნაურობას; და მაშინ კი, როცა ბ-ნმა ყიფიანმა თავად-აზნაურობის სახელიც ჩამოართვა ბანკსა, როცა ბანკის მონაწილედ და კრებაში ხმის მქონებლად არამცთუ მარტო მამულის დამგირავებელი გახადა თავად-აზნაურობასთან ერთად, არამედ ყველა აქციონერიცა, 12 აქციის პატრონი, ყველა გირავნობის ფურცელის პატრონიცა, რომელთაც 1.200 მანეთის ფურცელი ექნებათ, და ამასთან იმედიცა ჰქონდა, რომ საბანკო კრებაზე ნახევარზე მეტი ხმა ქალაქში მცხოვრებთა ექმნებოდათ, — მაშინ კი, ჩვენი ბანკი თავად-აზნაურობას შეჰრჩებოდა და ხელიდამ არ გამოეცლებოდა!.. რატომ მაშინ არ შეიპყრა ბ-ნი ყიფიანი იმ შიშმა, რომლითაც ეხლა ჩვენს ბანკსა სდევნის, და რომელსაც, ბ. ყიფიანის

პროექტით, ყველა მიზეზი მთლად დაუკლებლივ ჰქონდა და ჩვენს ბანკს კი იმ მიზეზთაგან მარტო ერთი აქვს, ისიც ღმერთმა იცის, ჩასათვლელია თუ არა მართალ მიზეზად? ეს ორი აზრი ერთისა და იმავე კაცის ერთსა და იმავე საგანზედ, ერთმანეთის შთამთქმელი და დამშრეტი, განმარტებას აღარ თხოულობს…

XIII

ტფილისი, 5 ივლისი, 1886 წ.

წინა წერილში ხომ ვნახეთ, რომ ბ-ნმა ყიფიანმა მის მიერ განზრახულ ბანკს თავად-აზნაურთა სახელი ჩამოართვა და გაუქარწყლა. ისიც ვნახეთ, რომ სახელთან სახრავიც გამოაცალა პირიდამ, რაკი ბანკის მონაწილედ გახადა არამცთუ დამგირავებელნი, რომელთ მამულების თავდებობა წესად შეიტანა პროექტში, არამედ აქციონერები და მფლობელნი გირავნობის ფურცლებისა. წინათ კი, ესე იგი 1867 წ. 6-ს მაისს, არწმუნებდა საგუბერნიო კრებას, რომ ღმერთმა გიხსნათ აქციონერებისაგანო, არამც და არამც აქციები არ შემოუშვათ ბანკშიო და ურთიერთ თავდებობაც მამულებისა ბევრში საზიანოა საზოგადოებისათვისაო[6]. ხოლო ამან სრულებითაც არ დააბრკოლა ბ-ნი ყიფიანი და ყველა იგი, რითაც აფრთხობდა 1867 წელს თავად-აზნაურობას, მერე აიღო, გულუშიშრად შეიტანა თავის პროექტში, მითამ და აქ არაფერიაო და წინანდელის შიშის მაგიერ ასეთი ნუგეში მისცა თავად-აზნაურობას:

Банк не встретит в заведывании делами своими столкновения интересов, так как интересы всех участников т о ж д е с т в е н н ы. (часть 2-ая, стр. 276).

იქავ რამდენსამე სტრიქონ შემდეგ ახლა ამას ბრძანებს:

Таким образом в составе общества (банкового) является два разряда участников, которые пользуются совершенно одинаковыми правами в заведывании делами банка, тогда как интересы их не тождественны.

ზევით „тождественны“, აქ კი „нетождественны“! მოდი და ნუ დაიჯერებთ, რომ ქვეყანას ღერძი გასტეხია!..

ამ გასაკვირველმა აზრის გარდაცვლამ სრულებითაც არ გააკვირვა თვით ბ-ნი ყიფიანი. პირიქით, ამ გარდაცვლას ერთი კაი საბუთიც მოუნახა. აი ის საბუთი:

Упорно держатся всего того? Что однажды высказано, значило бы жертвовать ложному самолюбию средствами осуществления общеполезной цели… (Об’яснительная записка г-на Кипиани, ч. 2-ая, стр. 71-ая).

ამ საბუთით ბ-ნმა ყიფიანმა ორის-სამის თვის წინათ თქმული სულ უარ-ჰყო და ძირეულად შესცვალა, მერე როგორ? სულ წინააღმდეგად თავიდამ ბოლობდე. იგი იმავ წერილში ამბობს, რომ იძულებულ ვიყავით ზოგიერთ „მეორეხარისხოვანს“ („второстепенные“) საგნებში ჩემი პროექტი შემეცვალაო. აქციებისა და ურთიერთობის დაწესება ბანკის საქმეში „მეორეხარისხოვან“ საგნად მიუღია ბ-ნს ყიფიანს და არა „პირველხარისხოვანად“!.. ბევრს ამისთანა წაჯექ-უკუჯექობის მაგალითს კიდევ წარმოვადგენდით, მაგრამ ეს საკმარისია.

ეხლა გადავიდეთ იმაზედ, თუ რა შეღავათს იძლეოდა გაჭირვებულთათვის და ვალის ამღებთათვის ბ-ნი ყიფიანი? ჯერ იმას, რომ ვალის ამღების მსურველს უნდა წარედგინა ბანკის სასარგებლოდ ერთხანად 2% ნასესხების ფულისა. ეხლანდელი ჩვენი ბანკი კი სჯერდება ¾% სოფლის მამულებზედ და 1%-ს ქალაქისაზედ. მეორე ისა, რომ თუ ვინმე დაგირავებულის მამულის დაყოფას მოიწადინებდა, ანუ ნაწილის გაცემას ჩუქებით, თუ გასყიდვით, უნდა გადაეხადნა 2% ბანკის სასარგებლოდ მთელის მამულის ღირებულობის კვალობაზედ. ამ ახირებულს შეღავათს ეხლანდელი ბანკები არ იძლევიან, რადგანაც მაგისთანა უცნაური გადასახადი წესად არა აქვს მიღებული. მესამე: თუ დანიშნულს ვადაზედ მოვალე არ შეიტანს ფულს, ექვსს თვეს აცლის ბანკი (ეხლანდელი კი ორ თვეს) და ამაში ახდევინებს 1% თვეში, როგორც ეხლანდელი ბანკი. მინამ ეს ექვსი თვე გავა, ფულის არშემტანს მოვალეს ნება აქვს (დიდი უფლება ჰქონია!..) შემოსატანში ან სხვა თავისუფალი მამული დაუგირავოს ბანკსა, ან მოძრავი რამ ქონება, სახელდობრ, ბანკის ბილეთები, აქციები, ობლიგაციები, ანუ თავდები წარუდგინოს ბანკსა. თუ ესენი ვერ მოახერხა და ექვსი თვეც გავიდა, მაშინ ბანკი ჩამოართმევს მამულსა და თვით იბარებს დროებითად. ერთი წელიწადი რაკი გავა ბანკის მიერ ჩაბარების დღიდამ და მამულის შემოსავალი არ დაჰფარავს სრულად შემოსატანს ფულს, მამული უნდა გაიყიდოს (§ 222). თავნისმხდელ სარგებლისა და ბანკის ხარჯის დასაფარავის გარდა, მოვალეს უნდა გადეხადნა ნასესხს ფულზედ ჯერ 6%-დამ 8%-მდე და მერე, როცა შეიცვალა, 5%-დამ 8%-მდე. ეხლანდელი ბანკი ამაში ახდევინებს მარტო 6%-სა და, მაშასადამე, 8%-ის გადახდევინების შიშს აცილებულია დღევანდელი მოვალე ბანკისა.

ეს გახლავთ ყოველივე შეღავათი, რაც ბ-ნმა ყიფიანმა მაშინ შესაძლოდ დაინახა. ერთიერთმანეთს რომ შეადაროთ ეხლანდელის ბანკის წესდება და ბ-ნ ყიფიანისაგან განზრახული, დაინახავთ, რომ ეხლანდელნი წესნი ბევრით საშეღავათონი არიან, ვიდრე მაშინდელნი. დღეს სესხის მსურველი ბანკის სასარგებლოდ იხდის სოფლის მამულზედ ¾%-სა და ერთს პროცენტს ქალაქისაზედ ერთხანად, ბ-ნ ყიფიანის პროექტით კი ორს პროცენტსა ორსავე შემთხვევაში. დღეს გაყოფა დაგირავებულ მამულისა, ანუ ჩუქება და გაყიდვა ნაწილ-ნაწილ შესაძლოა ყოველის ფულის გადუხდელად ბანკის სასარგებლოდ, და მაშინ კი, ბ-ნ ყიფიანის პროექტით, 2% უნდა გადაეხადნა მთელის მამულის ღირებულობისა. თუ

შეღავათია სადმე, სად უფროა შეღავათი? მარტო ერთით წინ არის შეღავათში, პირველ შეხედვით, ბ-ნ ყიფიანის პროექტი ეხლანდელის ბანკის წესდებაზედ. ეგ ის არის, რომ ექვს თვეს კიდევ აცლიდა ბ-ნ ყიფიანის პროექტი ფულის შემოტანასა პირველ ვადის შემდეგ და ეხლანდელი წესდება კი მარტო ორს თვეს აცლის. ხოლო ეს განსხვავება თვალით მოსაჩვენებელია და საქმით თითქმის სულ ერთი და იგივეა. აი როგორ: ეხლანდელის წესდების ძალით, მაგალითებრ, პირველ იანვრის შემოსატანში ინიშნება მამული გასასყიდად ივნისში, ასე რომ თითქმის იმავ ექვსის თვით ჰრჩება პატრონს მამული ხელში. ექვს თვეს შემდეგ ბ-ნ ყიფიანის პროექტით მამული უნდა ჩამოერთვას პატრონსა და ბანკმა ჩაიბაროს და ერთის წლის შემდეგ ისევ გაჰყიდოს, თუ მამულმა შემოსატანი ფული არ ააყენა, ან თვითონ პატრონმა არ შემოიტანა. რა თქმა უნდა, რომ რაკი მამულს ღონე ექნება დარჩენილის ფულის შემოტანისა, თვითონ პატრონი იქამდინ არ მიიყვანს, რომ მამული ჩამოერთვას. საქმე იმაშია, რომ პატრონს მაშინ არ შემოაქვს შემოსატანი ფული, როცა მამული ხელს აღარ აძლევს. ამისთანა კაცისათვის, რაკი ექვს თვეს უკან მამული ჩამოერთმევა გაყიდვით თუ დროებითად, სულ ერთია, მაშინვე გაიყიდება მისი მამული, თუ ერთის წლის შემდეგ. აქ რაკი კაცს მამული გულიდამ ამოუღია, ეს გარემოება თვალად მოსაჩვენებელი შეღავათია და სხვა არაფერი.

ხოლო ყველაზედ დიდი შეღავათი გაჭირვებულთათვის ბ-ნ ყიფიანის პროექტში იგია, რომ ვისაც „პაი“ ანუ აქციები არა აქვს, იმას უსათუო ნება არა აქვს ბანკიდამ ფული ისესხოს გრძელის ვადით. სხვა რომ არ ვსთქვათ რა, წარმოვიდგინოთ მარტო გაჭირვებული გლეხი, რომელთზედაც ბ-ნი ყიფიანი — თავის წერილში ასე გულმტკივნეულობს:

В одну из главнейших целей банка входит действительное улучшение быта крестьян (открытием удобного кредита.) (Об’яснительная записка, стр. 76).

მოდით და გლეხს უთხარით: ჯერ აქცია იყიდე და მერე ფულს გასესხებთო! მერე რა? ათთუმნიანი აქცია. გლეხს, რასაკვირველია, ეს ათი თუმანი არ მოეძევებოდა და მაშინ შესაძლო იყო — ბანკიდამ ფულის სესხობაზედ ხანგრძლივის ვადით — უარი ეთქვათ, და ამის მერმედ ამისთანა წესის დამდები მაინც გვარწმუნებს, რომ:

В одну из главнейших целей банка входит действительное улучшение быта крестьян.

ორში ერთი: თუ „главнейший“-ა, რად გაუყრია ამისთანა ურდული ბანკის კარებისათვის გლეხის წინა და თუ „главнейший“ არ არის, რაღად გვარწმუნებენ „главнейший“-აო?

ბ-ნ ყიფიანს ეს სრულიად დაჰვიწყებია და ამ სიტყვით ემდურება და უკიჟინებს კი ეხლანდელს ბანკს, რომელსაც ყოველთვის სესხის კარი დაუბრკოლებლივ ღია აქვს ყველასათვის და სხვათა შორის გლეხისათვისაც:

Крестьянам не дано никакого кредита.

ეს მტკნარი შეცდომაა, იმიტომ რომ, ვიმეორებთ, არავითარი დაბრკოლება ამისათვის გლეხს არა აქვს ეხლანდელის ბანკისაგან და ბ-ნ დიმიტრი ყიფიანის ბანკში კი კაი მოზრდილი ხარიხა იყო გადებული, როგორც წინათ ვნახეთ. მოდით და აქ თავი ბოლოს მიუყენეთ და ბოლო თავსა!…

XIV

ტფილისი, 7 ივლისი, 1886 წ.

ეხლა განვიხილოთ, რაგვარ იცვალა ბ-ნ ყიფიანის აზრი მამულის გაუსყიდებლობაზედ. ეს არის აქილესის ტერფი ბ-ნ ყიფიანის მოძღვრებისა, რომელმაც არა ერთს წაუხალისა გუნება. „კაცოო, — იძახოდნენ ამით წახალისებულნი, — ამაზედ მეტი და უკეთესი რა გინდა: მამულის ნახევარ ფასს ეხლავ ხელდახელ მოგცემენ, და თუ არ შეიტანე და არ გადიხადე ვალი, ნუ გეშინიან, დაგირავებულს მამულს არამცთუ გაგიყიდიან, თვითონვე მოურავადაც დაგიდგებიან, მოუვლიან, უპატრონებენ მამულს, ვალს გადაგიხდიან, შენც კიდევ ცოტა რასმე მოგაწვდიან ყოველწლივ და ბოლოს აშენებულს და გაკეთებულს მამულს ისევ უკან დაგიბრუნებენ ან შენ და, თუ შენ აღარ იქნები, შენს შვილებსაო!..“

რომ სწორედ საბუთი ჰქონდათ ასე ეფიქრნათ, ამის დასამტკიცებლად მოგვყავს იგი იმედები, რაც ბ-ნმა ყიფიანმა დაუქადა თავად-აზნაურობას 1864 წელსა, ესე იგი, როცა მართლა ბედნიერს აზრს ბანკის დაარსებისას პირველ უთაოსნა თავისდა ჭეშმარიტ სასახელოდ. ამ წლის 9-ს ნოემბერს, № 288-ით აღნიშნულ ქართულის წერილით „თავად-აზნაურობის წევრთა მიმართ“, ბ-ნი ყიფიანი ასე ინუგეშებოდა:

„რა დაგვიშლის ისეთი კანონები დავადგინოთ, რომ ჩვენს ბანკში შეტანილი მამული კი არ გვეყიდებოდეს, დროებითად შევიდოდეს ხოლმე ბანკის გამგებლობაში, მანამდისინ ვალი გაიწმინდებოდეს, — ასე რომ, ვისაც ბანკის ვალი ემართება, ან თვითონ იმას, ან იმის შვილსა თუ შვილისშვილსა, მამულის დახსნა და გატანა ყოველთვის შეეძლებოდეთ?“

1867 წელსა 6 მაისს ბ-ნმა ყიფიანმა მიაღებინა საგუბერნიო კრებას შემდეგი მის მიერ წარდგენილი ამ საგანზედ წინადადება, უფრო გაძლიერებული და უკან დაუხეველი:

„Никогда не подвергать продаже, без прямого на то желания заемщика, заложенного имения, предоставляя банку право на получение всего дохода с просроченного имения до погашения долга“ .

მერე, როცა საქმე ბანკის წესდების დაწერაზედ მიდგა და ეს უცნაური და უკან დაუხეველად გამოთქმული მუხლი უნდა შეეტანა წესდებაში დაპირებისამებრ, მაშინ ბ-ნმა ყიფიანმა იგრძნო, რომ დაპირებულის აღსრულება შეუძლებელია; იგრძნო, რომ არასგზით თავს არ

დაიჭერს იმისთანა ბანკი, რომელსაც წესად ექმნება დადებული დაგირავებულის მამულების გაუსყიდაობა, ესე იგი გირაოს არ-გირავნობა; იგრძნო, რომ ამისთანა წესით ბანკი იმ ბანკად გადიქცევა, რომელსაც ძველადგანვე ჰქვიან „ავიღე და აღარ მოგეც“. რა ჰქმნა მაშინ ბ-ნმა ყიფიანმა? აიღო და თავისი მოგონილი უცნაური იგი წინადადება თავად-აზნაურობას გადააბრალა და უთხრა: შენის სურვილის აღსრულება არ შეიძლებაო. აი თვით ბ-ნ ყიფიანის სიტყვები ამ საგანზედ:

„Д в о р я н с т в о на уездных съездах в ы р а з и л о ж е л а н и е (?) установить беспродажность залогов. Дворянство же на губернском съезде выразило сомнение в возможности осуществления этого желания, так как оно могло повести к другой крайности — к уничтожению капитала…, следовательно трудная жертва могла в близкой или далекой будущности потерять свое значение“ .

ამის გასამართლებლად ზედ უმატებს ბ-ნი ყიფიანი თავის საკუთარს აზრს:

„При очевидной основательности этого опасения, заявленного в собрании губернском“, и т. д. .

ბოლოს როცა თავის წესდებაში მამულის გაუსყიდაობას გზა აღარ მისცა და დაგირავებული მამული მაინც უნდა გაყიდულიყო, რაკი ბანკში შესატანი ფული ასე თუ ისე არ ადგებოდა, როგორ აუხსნა ეს გარემოება ბ-ნმა ყიფიანმა თავად-აზნაურობას? თუმცა ბ-ნმა ყიფიანმა ერთობ წესდების ასახსნელად მეტად გრძელი განსამარტებელი წერილი წარუდგინა, თუმცა მთელი ფურცლები მოანდომა ახსნას ზოგიერთის მუხლისას, რომელსაც ამ მამულის გაუსყიდაობაზედ გაცილებით ნაკლები ინტერესი და მნიშვნელობა ჰქონდა, მაგრამ წესად დაუდო ბანკსა და ამ სახით გულითადი თვისი სურვილი შესცვალა, მარტო ეს ორიოდე სიტყვა აკმარა:

„Относительно беспродажности залогов я нахожу возможным легко согласить высказанные на этот счет весьма дельные мнения тем истекающим из их совокупности способом, который изложен мною в проекте устава“ .

იგი „способ“-ი ხომ წინათ ვნახეთ, როცა განვიხილეთ ბ-ნ ყიფიანის პროექტის შეღავათები.

აი ის — „никогда не подвергать продаже, без прямого на то желания заемщика, заложенного имения“ — რაზედ ჩამოახტუნა ბ-ნმა ყიფიანმა მაშინ, როცა საქმე საქმეზედ მიდგა და თავი ბოლოს უნდა მოჰბმოდა! ნახტომი, როგორც ჰხედავთ, დიდია და ამიტომ საბუთი გვქონდა გვეთქვა, რომ ბ-ნმა ყიფიანმა ამ მამულების გაუსყიდაობის თაობაზედ ბოლოსდაბოლოს მოუქვევითაო.

ამ სახით ჩვენა ვნახეთ, რომ ბ-ნ ყიფიანის ყოფილს პროექტებში მამულის გაუსყიდაობის თაობაზედ ჩამიჩუმიც არ არის. 1884 წელს კი ეს „გაუსყიდებლობა“, ესე იგი, რაც ბ-ნ ყიფიანისავე სიტყვით, ამ შვიდმეტს წელიწადს წინათ შეუძლებელი იყო, რაც „могло повести к уничтожению капитала“ და წარმოადგენდა „очевидную основательность этого опасения“, შვიდმეტს წელიწადს უკან ხელახლად შესაძლოდ გაუხდა, აღარც „уничтожение капитала“, აღარც „очевидная основательность“. რა სასწაული მოხდა მას აქეთ, არ ვიცით და ეხლა რომ ვიკითხოთ, ბ-ნი ყიფიანი ამასაც „სკოლურ ცელქობაში“ ჩამოგვართმევს და რად გავიჭიროთ საქმე.

XV

ტფილისი, 8 ივლისი, 1886 წ.

წინა წერილში მოვიხსენიეთ, რომ 1884 წ. ბ-ნმა დიმიტრი ყიფიანმა წარუდგინა გორის მაზრის თავად-აზნაურთა კრებას წერილი და იმ წერილში ხელახლად აღძრა დანირავებულის მამულის გაუსყიდველობის ამბავი. ამ სახით კვლავ მკვდრეთით აღადგინა ის, რაც თვითონვე 1867 წ. დაჰმარხა და რაც თვითვე, „в виду очевидной основательности опасения уничтожить капитал“, მაშინ უარ-ჰყო და არ გააჭაჭანა თავის პროექტებში. ხოლო ეს 1884 წ. წერილი მარტო ამ მხრით არ არის შესანიშნავი. ამ წერილშია გამოთქმული ზოგიერთი იმისთანა აზრები, რომელსაც ბ-ნი დიმიტრი ყიფიანი დღეს აღარ იხსენიებს. ჩვენი ისტორია ბ-ნ ყიფიანის აზრთა ცვალებადობისა სავსე არ ინება, რომ ეს წერილი არ გავარჩიოთ.

ამ წერილში ბ-ნი ყიფიანი სხვათა შორის ბრძანებს: ჩვენ გვინდოდაო ჩვენს ბანკს ყოველივე ის ემოქმედნა, რის ნება „პრიკაზსა“ ჰქონდაო[6]. დღეს ამას სრულებითაც აღარ ახსენებს ბ-ნი ყიფიანი, თითქო ეს აზრი ისე უცაბედად იყო მაშინ გამოთქმული და თითქო როგორც უცაბედად თქმული დღეს მოსატანი აღარ არის. ჩვენც დავეთანხმებით.

იმავ წერილში გამოთქმულია ბ-ნ ყიფიანის მიერ სურვილი, რომ ეხლანდელი წესი დაფასებისა შეცვლილი იყოს და ამ დაფასებას ახალი საფუძველი დაედვას. ბ-ნი ყიფიანი იქიდამ იწყებს ამ ახალის საფუძვლის მოძღვრებას, რომ გლეხთა განთავისუფლების კანონთა მიხედვით, მებატონეს არ უნდა დარჩეს მამული ნაკლებ იმისა, რაც გლეხთა საკომლოდ ერგოთ; და ამის შემდეგ ბრძანებს:

„Если по уставной грамоте получается примерно 1.000 руб. доход, то это служит верным указанием по крайней мере на такой-же доход с остальной, свободной части имения, — значит

стоймость такого имения, по раз установленной сложности 162/3, должна быть апинята в сумме около 33.000 руб.“

რომ ეს საფუძველი დაფასებისა მისაღები არ არის, ეგ იმითი უნდა მტკიცდებოდეს, რომ თვითონ ბ-ნი დიმიტრი ყიფიანი დღეს მაგას აღარ ჰქადაგობს და თუ აქ მოვიყვანეთ, ეგ მარტო იმისათვის მოგვივიდა, რომ ეს შემდეგი აზრი ბ-ნის ყიფიანისა გაგვეგო:

„В таком случае, — ბრძანებს ბ-ნი ყიფიანი, — банк мог выдать в ссуду около 16.000 руб, т. е. такую ссуду, которую можно погасить, внося ежегодно около 800 руб. (5%), менее половины всего дохода“.

ეს 5%-ი დაიხსომეთ, მერე გამოგვადგება, და ეხლა-კი ეს ვიკითხოთ აქა: როგორ მოგწონთ ანგარიში?.. აღარც სარგებელი — სამატი, აღარც ბანკის ხარჯი, აღარც გირავნობის ფურცლების სარგებელი, ერთის სიტყვით, სხვა არაფერი. ამ ანგარიშით 5%-ით მარტო თავნი უნდა დაიბრუნოს ბანკმა და რითღა იმოქმედოს, რითღა დააკმაყოფილოს ფულის პატრონი, სად იშოვოს და ვისგან უსარგებლოდ ფული — ყოველივე ეს მეტია ბანკისათვის, რომ იზრუნოს!..

ამავე დალაგებულ ანგარიშით გამოჰყავს ბ-ნ ყიფიანს, რომ ეხლანდელის ბანკის 240.000 მანეთი ძირის ფული 100.000 მანეთზედ მეტს მოგებას შემოიტანს ყოველწლივ. იქნება ეს დაუჯერებელი ანგარიში არ დაიჯეროთ და აი ამის საბუთიცა:

„Так как банк мог производить операцию в д е с я т е р о больше основного капитала (240.000 рубл.), то ежегодные по этим операциям приращения можно было ожидать свыше 100.000 руб. (5%)“.

აბა და სასწაულთმოქმედება ეს არის: მანეთმა ათი შაური მოგება უნდა მოგცეთ ყოველწლივ, ბ-ნ ყიფიანის აზრით, აღარ იკითხავთ: ეს გაათკეცება ძირის ფულისა, რომლის მანქანებით უნდა მოხდეს? თვითონ ძირის ფული თავისთავად იბარტყებს? ნუთუ თავისთავად ერთიანად იქცევა ტრიალში? არ ვიცით, ამაზედ რა პასუხს მოგვცემენ და ჩვენ კი მოგახსენებთ, რომ ტფილისის საადგილმამულო ბანკს ნება აქვს, რაც ძირის ფული აქვს, ათი იმოდენა ფული ისესხოს და ის ატრიალოს. საადგილმამულო ბანკი ამას სჩადის გირავნობის ფურცლების შემწეობით. ეს გირავნობის ფურცლები ბანკის ვექსილებია. ამ ვექსილებით ბანკი გადის ფულის ბაზარში, და ვინც ენდობა, იმისაგან ფულსა სესხულობს. ამ სახით 240.000 მანეთიანს ტფილისის ბანკს, ვსთქვათ, 2.400.000 მანეთის სესხობის ნება აქვს კანონითა. ფულს, რა თქმა უნდა, უსარგებლოდ არავინ ასესხებს; სარგებელი, ბ-ნ დიმიტრი ყიფიანისამებრაც რომ ასზედ ხუთი ჩავაგდოთ, მაინც გამოვა, რომ ის სასურველად მოჩვენებული 100.000 მანეთი, რომელიც ბ-ნმა ყიფიანმა თამამად საყოველწლიო მოგებად

დაგვიქადა, არამც თუ მოგება იქნება, არც კი ეყოფა, რომ ნასესხის სარგებელი მაინც გაისტუმროს: ერთი 20.000 მანეთის დაყრა კიდევ მოუნდება ბანკსა თავის ჯიბიდამ და თვითონ თავნსა და ბანკის ხარჯსა ვინღა ჩივის: ჩაილულის წყალი უნდა დალიოს.

ამ სახით გამოდის, რომ ის უცნაური მოგება, რომელიც ბ-ნ ყიფიანს წარმოუდგენია, ტყუილად გაღვიძებული მადაა. თუნდ ეგეც არ იყოს, ვის გაუგონია, რომ 5%-ად გასესხებულმა ფულმა ასზედ ორმოცდაათი მოიგოს და არა მარტო ხუთი? ეს რომელი ანგარიშია!..

ამასაც თავი დავანებოთ: ზევით ხომ მოიხსენია ბ-ნმა ყიფიანმა, რომ 5%-ით თავნი გადიხდებაო, აქ კიდევ ბრძანებს, რომ იგივე 5%-ი 240,000 მანეთზედ 100,000 მანეთს მოგებას მოგვცემსო ყოველწლივ, — გამოდის რომ ერთი და იგივე 5%-ით ბ-ნი ყიფიანი თავნსაც გვაშორებს და მანეთზედ ათს შაურს მოგებასაც გვაძლევს ყოველწლივ. მეტი რა გინდათ, ვისაც თქმა და ქმნა ერთი და იგივე გგონიათ. ვინც ასე ანგარიშობს, იმისათვის შეუძლებელი აღარაფერი არ უნდა იყოს ბანკის საქმეში. ეს ყველაფერი 1884 წლის ამბავია. ეხლა ამაებზედ ბ-ნი ყიფიანი აღარ ბრძანებს. მას აქეთ ორი წელიწადი გავიდა, ყველაფერს ამას თავი დაანება და ეხლა სულ სხვას ითხოვს.

ხოლო ჩვენ ეს საქმით მოკლე და სიტყვით გრძელი ისტორია იმიტომ გავაბით, რომ გვეჩვენებინა, როგორ მოქმედობდა ბ-ნ ყიფიანის აზრი და სურვილი დროთა განმავლობაში, რა სიმტკიცე აქვს მის აზრს და სურვილს ბანკის საქმეში, და თვით ბ-ნი ყიფიანი რაგვარს გარკვეულს და ცხადს გზაზე მდგარა წინათ, როცა ბანკის საქმე მის ხელთ იყო, და დგას დღეს, როცა მის ხელთ აღარ არის.

XVI

ტფილისი, 11 ივლისი, 1886 წ.

წინათ მოგახსენეთ, რომ ბ-ნი ყიფიანი 1884 წელს გორის თავად-აზნაურთა კრების წინაშე ამტკიცებდა:

„Так как банк мог производить операции вдесятеро больше основного капитала (т. е. 240.000 руб.), то ежегодно по этим операциям приращение можно было ожидать свыше 100.000 руб.“.

იქნება გეგონოთ, რომ ბ-ნს ყიფიანს მართლა სჯერა ეს თავისი ნათქვამი!.. არა, ერთი დრო არც ამ ნათქვამს შერჩენია. ერთს დროს ბ-ნი ყიფიანი სწორედ ამავ საგანზედ სულ სხვას ამბობდა და აი რასა:

„Размер выпуска (или, что тоже, размер операций) никогда не превзойдет тройного размера банковой наличности (т. е. основного капитала) [1]. Еслиб операции банка приходилось ограничить исключительно, или хоть главнейшим образом, операциею долгосрочных ссуд под залог недвижимых имений, — то доход от нея едвали мог покрыть расходы на самое содержание банка“ .

ამ სახით გამოდის, რომ როცა ბანკის საქმე ბ-ნ ყიფიანის ხელში იყო, მაშინ „размер операции банка никогда не превзойдет тройного размера основного капитала“, და როცა მის ხელთ აღარ არის, „банк мог производить операции вдесятеро больше основного капитала“. მეორე ის გამოდის, რომ როცა ბანკი მის ხელთ იყო, „эта операция едва ли могла покрыть расходы на самое содержание банка“ და როცა მის ხელთ აღარ არის, — „ежегодно по этой операции приращение можно было ожидать свыше 100.000 руб“.

ჩვენ ეს აქ იმიტომ კი არ მოვიყვანეთ, რომ ან ერთისა და ან მეორე აზრის საბუთიანობა გაგვესინჯა. ეგ დღეს მეტია, იმიტომ რომ დღეს ბ-ნი ყიფიანი არც ერთს ამას აღარ იმეორებს, თავი დაანება. ჩვენ გვინდოდა მხოლოდ გვეჩვენებინა ნიმუში იმისი, თუ როგორ იცვლება ერთისა და იმავე საგნის არსება, როცა „მე“ და „შენ“ ადამიანისა საქმეში ჩაერევა და თვითონ საქმე კი განზედ გაირიყება ხოლმე.

ყოველივე ეს, ღვთის მადლით, წარსულია. დღეს ბ-ნ ყიფიანს სულ სხვა დარდი აშლია ბანკის გამო. ჩვენ ეხლა დაგვრჩება გამოვიძიოთ იგი, თუ რაზედ დადგა დღეს ბ-ნი ყიფიანი ამდენს წინა და უკან სიარულს შემდეგ. ყოველივე იგი, რაც უწინ ჰქონია ფიქრად, რითაც უკიჟინებდა და სწუნობდა ეხლანდელს ბანკსა, ყველა იგი უკვე გულიდამ ამოიღო და დღეს[3] მარტო სამს საგანზედ მოიმაგრა ფეხი და თანაც გვპირდება, რომ ამ სამს საგანს აღარ გადავალო.

„ამ სამს მუხლზედ არისო, — ბრძანებს ბ-ნი ყიფიანი, — ჩვენი გაცხარებული კამათობა და როგორც უნდა იყოს გაცხარებული, მე ამ სამის მუხლიდამ ვერ გამომიყვანსო“.

წინა წერილებიდამ ვიცით, რომ ბ-ნი ყიფიანი ერთობ მტკიცედ და შეურყევლად სდგას ხოლმე თავის ნათქვამზე და ამიტომაც სრულებითაც იმედი არა გვაქვს „ამ სამის მუხლიდამ იგი გამოვიყვანოთ“, ნამეტნავად რაკი გვპირდება, რომ ამ სამის მუხლიდამ აღარ გამოვალო. ჩვენც დავიჯეროთ და თვითეული იგი მუხლი ცალკ-ცალკე განვიხილოთ, რათა გავიგოთ ის სამი მუხლი რამოდენად მტკიცეა, რომ სამუდამოდ ზედ დგომას გაუძლოს და ფეხქვეშ არ დადნეს შარშანდელ თოვლსავით. აი პირველი მუხლი იმ სამთაგან:

„სესხის სარგებელი ჩვენ, ფულის პატრონებს, მოგვეთხოვებოდეს იმ ზომით, რა ზომითაც სახელმწიფო ბანკი სთხოვს აზნაურობას სახაზინო ფულზე“, — ამბობს ბ-ნი ყიფიანი.

არ ვიცით, რა გავიკვირვოთ ამ შემთხვევაში, — ბ-ნ ყიფიანის მტკნარი უცოდინარობა ბანკის საქმისა, თუ იგი, რომ ერთი უშველებელი გარემოება ბანკის საქმისა თვალწინ გაჰპარვია. ჯერ ერთი ეს ვიკითხოთ: ჩვენ სადაური ფულის პატრონები ვართ? ჩვენ პატრონები ვართ მხოლოდ 240.000 მანეთისა, რომელიც ძირის ფულად არის დადებული და არასგზით სესხად არ უნდა გაიცეს, 80.000 მანეთის გარდა, რომელიც დანიშნულია მოკლევადიან სესხისათვის და რომელიც ბანკის დაარსების დღიდამ უკვე ეძლევათ სესხად ფულის პატრონებსა, და სარგებელს იმ ზომაზედ ნაკლებაც სჯერდება ჩვენი ბანკი, რა ზომითაც სახელმწიფო ბანკი „სთხოვს აზნაურობას სახაზინო ფულზედ“. ხოლო ამას გარდა ჩვენს ბანკს ხანგრძლივის ვადით ექვს მილიონამდე ფული სხვა აქვს გაცემული. ვისია ეს ფული? ჩვენი კი არ არის, როგორც ჰგონია ბ-ნს ყიფიანს, არამედ გირავნობის ფურცლების პატრონებისაა, რომელთაგანაც ბანკს ეგ მაგოდენა ფული უსესხნია სესხის გასაცემად და სარგებელს აძლევს ყოველ ექვს თვეში. ამასაც თავი დავანებოთ, არ-ცოდნა არ-ცოდვააო, ნათქვამია, თუმცა კი საოცარია ეს უზარმაზარი გარემოება როგორ გამოეპარა თვალწინ ბ-ნს ყიფიანს?..

XVII

ტფილისი, 12 ივლისი, 1886 წ.

რა ზომითაც სახელმწიფო ბანკი სარგებელს ახდევინებს, იმ ზომით ტფილისის თავად-აზნაურთა ბანკმა რომ ახდევინოს, მაშინ ამ უკანასკნელმა თავისი 6%-იანი გირავნობის ფურცელი 5%-ანზედ უნდა ჩამოახდინოს, როგორც ეს სახელმწიფო ბანკსა აქვს. ჩვენ უკვე ვაჩვენეთ წინა წერილებში, რომ ამ გზით კი არ გაიეფდება კრედიტი, არ შეუმსუბუქდება სარგებელი ბანკიდამ ვალის-ამღებსა, — იქნება უფროც გაუძვირდეს და დაუმძიმდეს. ანგარიშიც მაშინვე წარვუდგინეთ მკითხველსა. სჩანს ბ-ნს ყიფიანს ჩვენი ანგარიში არ შეუწყნარებია, არც ჩვენს საბუთსა ჰნდობია. ჩვენი საბუთი მაშინ ის იყო და დღესაც ის არის, რომ თუ 5%-ზედ ჩამოახდენთ ჩვენის ბანკის 6%-ს გირავნობის ფურცელს, მაშინ თვით თავნს ნაკლებს მიიღებს ვალის ამღები. ვწუხვართ, რომ ხელახლად უნდა განვიმეოროთ ერთხელ ნათქვამი.

ეხლანდელი საადგილმამულო ბანკი 6%-იანს გირავნობის ფურცლით იძლევა სესხსა. ეს ფურცელი ვალის ამღებს გააქვს ბაზარში და ნაღდ ფულზედ სცვლის, ანუ უკეთ ვსთქვათ, ნაღდ ფულზედ ჰყიდის. რა თქმა უნდა 6%-იანს უფრო მალე გაჰყიდის, უფრო ძვირად, ვიდრე 5%-იანს. თუ ბანკის მიმართ ნდობა ერთი და იგივეა და ფულის ბაზარში ამ დროს ასი მანეთი ხუთ მანეთად იშოვება წელიწადში, ექვს მანეთად ხომ ასოცს მანეთს მაინც მისცემენ. ამ შემთხვევაში სულ ერთია, თუნდა ხუთად ასი მანეთი გეშოვნოს, თუნდა ექვსად — ას ოცი. აი ამისი ფორმულა: (5×100)/100=5 და (6×100)/120=5. ამას რა დიდი ლარი და ხაზი უნდა, თუ კაცს განგებ არ დაუხშია „სასმენთა, კარნი“!..

რომ 5%-იანი ბილეთი და 6%-იანი ფულის ბაზარში ერთნაირად არ გავა, იქნება ეს არა სჯეროდეს ბ-ნს ყიფიანს. აი დასაჯერებლად რა უტყუარს და უეჭველს საბუთს წარმოვუდგენთ 5%-იანი სახელმწიფოს ბილეთი აღმოსავლეთის სესხისა ჰღირს 98½-დამ 99½ მანეთამდე ასი მანეთი, 6%-იანი ბილეთი კი სახელმწიფოსივე ჰღირს 124½ მანეთად[4].

თუ სახელმწიფო ბანკის 5%-იანსა და 6%-იანს ბილეთებ შუა ამისთანა განსხვავებაა ფასში, ტფილისის საადგილმამულო ბანკის ბილეთებს შუა მითომ რატომ არ იქნება!.. რა ხატი დაიხსნის ამ უეჭველის განსაცდელისაგან? ავიღოთ ზემომოყვანილი მაგალითი სახელმწიფო ბანკის ბილეთებისა და ვიკითხოთ: კაცმა რომ იმ 5%-იან სახელმწიფო ბილეთით ვალი აიღოს, უფრო იეფად დაუჯდება, თუ 6%-იანით? თქმა არ უნდა, რომ უფრო ძვირად დაუჯდება, იმიტომ რომ უფრო იეფია კაცმა წელიწადში ექვსს მანეთად 124½ მანეთი იშოვოს, ვიდრე ხუთ მანეთად — 99½ მანეთი. ჭკუაც ამას ამბობს და არითმეტიკაცა. პირველ შემთხვევაში ვალის ამღებს ფული დაუჯდება 4 1020/1245% და მეორეში კი 5 45/995%-ად.

ამაების გაგება არა ჰსურთ ჩვენს მოკამათეებს და ჩვენი ბრალი არ არის. დაჟინებულს „არას“ წინ არა დაუდგება-რა.

ესეც იქით მივაყენოთ და მარტო ესა ვსთხოვოთ ბ-ნ ყიფიანს: ჯერ სახელმწიფო ბანკის შეძლება, ღონე, ნდობა და სახელი მოანიჭეთ ჩვენს ბანკებსა და მერე იმოდნობა მოსთხოვეთ. დავიჯეროთ, ბ-ნმა ყიფიანმა არ იცოდეს, რომ რაც სახელმწიფო ბანკს მოეთხოვება, ის არ მოეთხოვება იმისთანა უღონო კერძო ბანკს, როგორიც ჩვენი ბანკებია!..

აი თვითონ მთავრობა ამ 6%-დამ 5%-ზედ ჩამოხდენის გამო რას ამბობს:

„Правительство имеет возможность предоставить дворянскому землевладению кредит на основаниях наименее обременительных, так как цена закладных листов не будет уже в зависимости от доверия к тому или другому частному установлению, но будет поддержана кредитом государства“ .

მაშ რაზედ დაიხვია ხელზედ ბ-ნმა ყიფიანმა ამ უკანასკნელ დროს სახელმწიფო ბანკი და იმის სახელით ნიშნს უგებს სათავადაზნაურო ბანკსა, რომლის მთელი ავლა-დიდება მარტო 240.000 მანეთია!..

ჯერ მინამ სახელმწიფო ბანკი დაარსდებოდა, სხვა წუნსა სდებდა ჩვენს ბანკსა და სხვა გზით უკიჟინებდა ეს რამდენი წელიწადია, და ეხლა, როცა ამ ბოლოს დროს, სულ წელიწადიც ძლივს არის, სახელმწიფო ბანკი მის ბედობაზედ გაჩნდა, ახლა ეს დაიხვია ხელზედ და იმის წუნსა სდებს ჩვენს ბანკსა, — რატომ სახელმწიფო ბანკს არა ჰგევხარო. ეგ ხომ მიზეზ-მიზეზ დოს მარილი გამოდის და არა ძვალ-რბილში გამჯდარი რწმენა!..

ამასაც თავი დავანებოთ, მითამ ეს განსხვავება სახელმწიფო ბანკსა და ჩვენ ბანკს შორის სულაც არ არსებობს. მარტო ეს მივიღოთ სახეში, რომ ტფილისის საადგილმამულო ბანკს ექვს მილიონამდე ფული გაუცია დღემდე და ეს ფული გირავნობის ფურცლის პატრონთაგან უსესხნია 6%-ად, თუმცა ბ-ნ ყიფიანს კი ჰგონია, რომ ეს ამოდენა ფული სულ ჩვენია. ეხლა ბ-ნი ყიფიანი რომ თხოულობს, 5%-ს დაგვჯერდეს ჩვენი ბანკიო, ხომ გირავნობის ფურცლის პატრონებიც 5%-ს უნდა დაგვჯერდნენ იმაში, რაშიაც უკვე დაპირებულნი ვართ 6%-სა. გირავნობის ფურცლების პატრონებს რა პასუხს მისცემს ბანკი, რომ 5%-ზედ ჩამოხდენას გვირჩევს ბ-ნი ყიფიანი სახელმწიფო ბანკისამებრ? სამში ერთი: ან ექვს მილიონზედ წელიწადში 1%-ი თვითონ ბანკმა თავის ჯიბიდამ უნდა აყაროს და ისე გაუსწორდეს სარგებელში გირავნობის ფურცლის პატრონებს, ესე იგი, 60.000 მანეთი ყოველწლივ ზედ დაადოს; ნუღარ კი იკითხავთ, — საიდამ! ან უნდა გამოაცხადოს, ვინც 5%-ს არა მჯერდებით, მოდით და თქვენს გირავნობის ფურცელში ნაღდი ფული მიიღეთო! ამას ექვსი მილიონი ფული სოუნდება და სად ეგულება ამისი მადანი ბ-ნს ყიფიანს, არ ვიცით; ან უნდა ბანკმა გამოაცხადოს: უკაცრაოდ, თუმცა 6%-დ ფული ვისესხე თქვენგან, მაგრამ პირობას ვეღარ შეგისრულებთო, რაც გინდათ, ისა ჰქმენით, თუნდა თავში ქვა იხალეთო.

ამ სამში რომელს გვირჩევს ბ-ნი ყიფიანი, რომ ხელი მოვკიდოთ? უსათუოდ ერთ-ერთი კი უნდა გვირჩიოს, რაკი აღგვითქვა, რომ ამ „მუხლიდამ“ ვერაფერი ვერ გამომიყვანსო. ამ მუხლზედ მაგრად დგომას სამში ერთის არჩევა მოსდევს უსათუოდ და აუცილებლად.

ჯერ ბ-ნმა ყიფიანმა მოგვიხერხოს, რომ ჩვენის გირავნობის ფურცლების ფასს სახელმწიფო კრედიტის შეურყეველი ბოძი ჰქონდეს შედგმული და მაშინ მოსთხოვოს კერძო ბანკს საერთოდ და ჩვენს ბანკს საკუთრივ სახელმწიფო ბანკის უნარი. ნუთუ მთელს სახელმწიფო კრედიტზედ დამყარებული გირავნობის ფურცელი და ჩვენის თბილისის საადგილმამულო ბანკის კრედიტზედ — ერთი და იგივე ჰგონია ბ-ნ ყიფიანს!.. ჩვენმა 6%-იანმა ფურცელმა რომ სახელმწიფო ბანკის 5%-ანს ფურცელს ფასი გაუსწოროს, ისიც დიდი საქმე იქნება და დიდი სახელი სათავადაზნაურო ბანკისათვის.

XVIII

ტფილისი, 14 ივლისი, 1886 წ.

მეორე მუხლი, რომელზედაც ბ-ნს ყიფიანს დაუპირებია მაგრად დგომა და რომლიდამაც გვპირდება, აღარ გამოვალო, შემდეგი არის:

„ჩვენ ფულის პატრონებს (?) ზოგიერთს შემთხვევაში ისეთი შეღავათი გვეძლეოდეს, როგორსაც ის (ესე იგი სახელმწიფო) ბანკი აძლევს თავის მოვალეებს, ფულის არა-პატრონებს“.

განვიხილოთ ის შეღავათები რა შეღავათებია, რომელიც ისე ძლიერ მოუწადინებია ბ-ნს ყიფიანს. ეხლანდელის თავად-აზნაურთა ბანკის წესით ბანკიდამ ვალის ამღებსა, პირველ ვადის გადაცილების შემდეგ, მარტო ორი თვე კიდევ შეღავათი ეძლევა და ამ ხანის განმავლობაში ერთმევა თვეში 1%-ი ჯარიმა შემოსატანად, დარჩენილ ფულზედ. ორ თვეს შემდეგ კი, თუ მაინც არ შემოიტანს, მამული ინიშნება საჯარო გასასყიდად და ეს გასყიდვა მეექვსე თვის დასასრულს მოხდება ხოლმე. თვითონ მთავრობა, რომელიც ადარებს კერძო საადგილმამულო ბანკის წესებს იმ წესებთან, რაც ახალს სახელმწიფო ბანკს დაედვა, აი რას ამბობს ზემოხსენებულ წესის შესახებ:

„Такой крайне строгий порядок взыскания находит себе некоторое оправдание в срочности обязательств, лежащих на самих банках по оплате купонов закладных листов, и в необходимости поставить исправное выполнение этих обязательств вне влияния всякой случайности. Но государственному кредитному установлению, учрежденному специально для поддержания дворянской земельной собственности, дана возможность проявлять, не впадая в излишния послабления, большую снисходительность в деле взыскания, и оказивать заемщикам временные льготы в тех исключительных случаях, когда неисправность не есть последствие дурного хозяиства, но происходит от непредвиденных бедствий, если при том ближайшее исследование положения дел заемщика приводить к убеждению, что непродолжительная отстрочка или рассрочка платежей в состоянии дать ему возможность поправить дела“ [1].

დაუკვირდით ამ სიტყვებს და თუ ჩვენი სიტყვა არა გჯერათ, თვითონ სახელმწიფო ბანკს მაინც დაუჯერეთ. მე შემიძლიან ისე სასტიკად არ მოვექცეო ვალის ამღებსა, როგორც კერძო ბანკიო, იმიტომ რომ მე სახელმწიფო ბანკი მქვიანო და სახელმწიფოსათვის შესაძლებელიაო მეტი შეღავათი მისცეს ვალის ამღებსა, ისიც მაშინ, როცა დამტკიცდება, პირველი, — რომ ბანკში შემოსატანი ფული უთაურობით და დაუდევნელობით კი არა რჩება შემოუტანელი მოვალესაო, არამედ იმიტომ რომ განსაკუთრებული უბედურება რამ სწვევიაო, და მეორე, — თუნდა უბედურებაც სწვევოდეს, უნდა დარწმუნებული ვიყოო, რომ შეღავათი, ჩემგან მიცემული, საქმეს გაუსწორებსო.

ახლა ვიკითხოთ, რა შეღავათს იძლევა, ისიც ასეთის სიფრთხილით და გამოძიებითა? პირველი, — პირველ ვადის გატარების დღიდამ ორის თვის მაგიერ, ექვსს თვეს აცლის დაწესებულის შემოტანას, პირველს ორს თვეში ½%-ს ჯარიმას ართმევს და დანარჩენებში კი 1%-სა, და თუ არც ექვსი თვის განმავლობაში შემოიტანა, მამულს ჰყიდის; მეორე, — თუ ვალის ამღებს განსაკუთრებული უბედურება ეწია, მაგალითებრ, ცეცხლმა დააზიანა, წყალმა, სეტყვამ წაუხდინა მოსავალი, საქონლის ჭირმა დაუხოცა პირუტყვი, კალიამ, მწერმა რომელმამე გაუფუჭა ყანა, ვენახი და სხვა ნერგეულობა, ანუ თვით მამულის პატრონი გარდაიცვალა და მცირეწლოვანები დარჩნენ, — ამ შემთხვევაში ნება აქვს მოვალეს შეღავათი ითხოვოს.

სახელმწიფო ბანკის წესდების 54 მუხლშია ჩამოთვლილი მთლად იგი შეღავათები, რაც ზემოხსენებულ განსაკუთრებულ შემთხვევებში უნდა მიეცეთ ვალის ამღებთა. აი რა შეღავათებია: ან ბანკი სამს წელიწადს დააცლის, მარტო ერთის წლის შემოსატანს კი, და არა მეტს, იმ უსათუო პირობით, რომ დაცლილის შემოსატანის მეექვსედი ყოველ ექვსის თვის შემოსატანს ზედ დაერთოდეს და ამასთან ერთად შემოიტანებოდეს ხოლმე, ან ერთის წლით აცლის და წლის ბოლოს კი უსათუოდ უნდა მოშორებულ იქმნას. ამ დაცლილ შემოსატანშიაც სახელმწიფო ბანკი სარგებელს ახდევინებს ასზედ ექვსსა. ამის მეტს არავითარს შეღავათს არ იძლევა სახელმწიფო ბანკი და სჩანს ბ-ნ ყიფიანიც სწორედ ამას ითხოვს.

ამ სახით გამოდის, რომ ბ-ნი ყიფიანი ითხოვს, 1) ორის თვის მაგიერ პირველ შემოტანის ვადიდამ ექვსი თვე დაგვაცალოს ჩვენმა ბანკმაო და, 1% ჯარიმის მაგიერ ½% გვახდევინოს პირველს ორ თვესაო და დანარჩენში კი 1%-იო. 2) თუ რამ განსაკუთრებული უბედურება გვეწია, ან ერთის წლით დაგვაცალოს ერთის უბედურის წლის შემოსატანიაო, ან სამის წლითაო, რომ ნაწილ-ნაწილ შემოვიტანოთო და ამისათვის 7% გვახდევინოსო.

პირველზედ იმას ვიტყვით, რომ თუმცა ჩვენს ბანკს ორი თვე აქვს დადებული წესად და თუმცა ამას ითხოვს, თვითონ მთავრობის სიტყვისამებრ: „срочность обязательств, лежащих на самих банках по оплате купонов закладных листов, и необходимость поставить исправное выполнение этих обязательств вне влияния всякой случайности“ [3], მაგრამ მაინც საქმე ისე მოდის, რომ მამული ექვს თვეზედ ადრე არ ჩავარდება ხოლმე გასასყიდად. და რადგანაც გასყიდვის დღემდე ყველა ნება აქვს შემოსატანი შემოიტანოს და დაიხსნას მამული გასყიდვისაგან, — გამოდის, რომ ისევ ის ექვსის თვის დაცლასა და ისევ ის ექვსის თვის შეღავათია. ბევრი-ბევრი ამ შემთხვევაში სახელმწიფო ბანკისა და სათავადაზნაურო ბანკის ვადებს შუა მამულების გასყიდვის შესახებ ორმა თვემ ითამაშოს. ეს სათქმელი არ არის. ორ თვეში ½% ჯარიმაც ბევრს შეღავათს არ წარმოადგენს, რომ ღირდეს ან სალაპარაკოდ და ან იმად, რომ ამაზედ ვდგევარ და აქედამ ფეხს ვერავინ მომაცვლევინებსო. საქმე შეღავათების მეორე წყობაშია.

ბ-ნს ყიფიანს რომ ტფილისის საადგილმამულო ბანკის წესდება სცოდნოდა, ამრიგად არ გამოსჭრიდა ყელს ჩვენის ბანკის მოვალეებს, რომელნიც განსაკუთრებულის უბედურების გამო, ვსთქვათ, ვერ შესძლებენ შემოიტანონ დაწესებული შემოსატანი. ტფილისის ბანკი ამ განსაკუთრებულს შემთხვევაში უფრო მეტს შეღავათს იძლევა, ვიდრე სახელმწიფო ბანკი.

ტფილისის ბანკის წესდების 89 მუხლში სწერია, რომ ბანკმა ყოველწლივ მოგებიდამ უნდა გადასდოს 5% და აქედამ შეადგინოს ფული შესაწევრად თავად-აზნაურთა, რომელთაც ან ცეცხლით, ან მოუსავლიანობით და სხვა ამის მსგავს უბედურებით ზიანი რამ მოუვათ. 28 და 81 მუხლთა ძალითა ზედამხედველს კომიტეტს ბანკისას ნება აქვს ამ ფულიდამ შემწეობა აღმოუჩინოს უბედურებით დაზიანებულსა, მერე როგორ? თუნდ ისე, რომ უკან აღარ მოსთხოვოს, სრულებით აჩუქოს. არა ერთხელ, არა ერთისა და ორისათვის, შემწეობა აღმოუჩენია ზედამხედველს კომიტეტს ამ წესის ძალითა: ზოგის მაგიერ ზედამხედველს

კომიტეტს ამ ფულიდამ მოუშორებია დაწესებული შესატანი დაზიანებულის მოვალისა, ზოგისათვის უსარგებლოდ უსესხებია ვადით, რაც ბანკში შესატანი ჰქონია, ზოგისათვის სარგებელი მცირეოდენი ურთმევია, ყოველივე ეს იმის მიხედვით, თუ რამოდენად დაზიანებულია მოვალე და ამასთან რამოდენად უქონველი და შეუძლებელია. დღესაც ამისთანა წესი აქვს შეღავათისა ტფილისის ბანკსა, არამცთუ მარტო დაზიანებულ მოვალისათვის, რომელნიც ამ შემთხვევაში უსათუოდ დამფუძნებელი კი უნდა იყოს, არამედ ყოველ დაზიანებულ რაიმე განსაკუთრებულ უბედურებით თავად-აზნაურისათვის, რომელსაც კი ბანკის ძირის ფულისათვის თავისი ხვედრი შეუწირავს.

ის შეღავათი, რომელიც გარემოების მიხედვით იმაში მდგომარეობს, რომ ან სულ ეჩუქოს უბედურის წლის შესატანი დაზიანებულს მოვალესა, ან მუქთად, უსარგებლოდ სესხად მიეცეს, ან მცირე სარგებლითა, — ნუთუ ამისთანა შეღავათი უფრო დიდი არ არის იმ შეღავათზედ, რომელიც მარტო ვადით დაცლაა 6 %-ით და სხვა არა-რა!…

ნუთუ ეს შეღავათი მეტი არ არის და ნაკლებია იმ შეღავათზედ, რომელსაც სახელმწიფო ბანკი იძლევა და ბ-ნი ყიფიანი ისე მაგრად ეჭიდება, რადგანაც ამბობს, აქედამ მე ვერავინ გამომიყვანსო… რად მოუწადინებია ბ-ნს ყიფიანს, რომ გვიქადაგებს, უფრო დიდს შეღავათს თავი დაანებეთ და ნაკლებ შეღავათზედ გადადითო!… ასე რად გასწყრომია ბ-ნი ყიფიანი დაზიანებულ მოვალეებს, რომ გვირჩევს ბევრს შეღავათს გამოაკლეთო და ცოტას დააჯერეთო. ორში ერთი: ან არ სცოდნია, სად რა ამბავია, ან ისევ ის მიზეზ-მიზეზ დოს მარილი აკლიაო.

XIX

ტფილისი, 16 ივლისი, 1886 წ.

მესამე და უკანასკნელი მუხლი, რომლიდამაც არ გამოსვლას ბ-ნი ყიფიანი გვპირდება, შეეხება ბანკში დაგირავებულ მამულის გაუსყიდველობას. ეს აზრი ჯერ დაიბადა ამ სახით:

„Никогда не подвергать продаже, без прямого на то желания заемщика, заложенного имения, предоставляя банку право на получение всего дохода с просроченного имения до погашения долга“ .

მერე ამ „никогда“-მ იარა და 1884 წელს აი რაზედ ჩამოხდა:

„Имение неисправного должника взять все в непосредственную администрацию банка на 1, – 2 или 3 года, или до окончательного погашения долга и, возместив весь долг, возвратить заемщику, или его наследникам“ .

ხომ ხედავთ, რომ წინანდელი „никогда“ 1884 წ. არც „никогда“ გახდა და არც „тогда“, ამ ორს სიტყვას შუა აზრი რაღაც ბარდებში გაება. შემდეგ ამისა მამულების გაუსყიდველობა დროებითად მამულის მოვლაზედ ჩამოხდა 1886 წ. ამ სახით.

„დროებითად ამგვარი მამულების მოვლა და შემოსავლის მიღება თუ ბანკისათვის მოუხერხებელი იქნება… შეიძლება ცალკე ადმინისტრაცია დაინიშნოს… ადმინისტრაციამ სრულის შემოსავლის 60 ან 70% ბანკს აძლიოს ვალის გასტუმრებამდე და დანარჩენი ზოგი თავის მოსაქმობას მოახმაროს, ზოგი პატრონს გაუზიაროს, რომ შიმშილმა არ მოუღოს ბოლო, — თუ ამრიგად ვალის გასტუმრება მოხერხდა, მამული პატრონსვე დაუბრუნეთ, ან მის მემკვიდრეებს, და თუ არ მოხერხდა, მაშინ გაყიდეთ („ივერია“ № 109, წერილი ბ-ნ ყიფიანისა).

ცხადია, რომ ის წინანდელი უკან დაუხეველი „никогда“, რომელიც 1884 წ. არც „никогда“ იყო და არც „тогда“ — 1886 წელს მთლად „тогда“-ზედ ჩამოხდა. თვე-ნახევარი არ გასულა ამის შემდეგ, რომ ეს „тогда“ ცოტა არ იყოს კიდევ შეიბერტყა და მოწვრილდა. აი ამ საგანზედ რას ამბობს ის მესამე მუხლი იმ სახელოვან სამ მუხლთაგანი, რომელთ შესახებაც ბ-ნმა ყიფიანმა სთქვა, რომ არ გადავალო:

„ჩვენი ვადაგადაცილებული მამულები ჯერ თქვენს გამგებლობაში მიიღეთ და თუ ვალის გაწმენდა უიმედოდ აღმოჩნდა, — ამას ხომ დროით დაინახავთ, — მაშინ აიღეთ და გაყიდეთო. პირველს ნახევარ წელიწადსვე აღმოჩნდება, სასარგებლო იქნება ეს ბანკისათვის, თუ არა. თუ სასარგებლო იქნა, — ვალი რომ სულ გადიხდება, მამული პატრონსვე დაუბრუნეთ, თუ არა და გაყიდეთ; ვითამ ბანკს დარჩენია და მერე 6 თვის ვადაზედ გაყიდულა. („ივერია“ № 136, წერილი ბ-ნ ყიფიანისა).

აი ის სახელოვანი და უშველებელი „მამულის გაუსყიდველობა“ რომელსაც ჩვენ ყოველთვის უარვყოფდით, როგორც შეუძლებელს საქმეს, თვითონ მისმა მომგონმა ბოლოს და ბოლოს რაზედ ჩამოახტუნა. „ექვს თვეზედ გამოჩნდება, მამული ვალს გადიხდის თუ არაო და, თუ ვერ გადიხდის, გაჰყიდეთო“.

აბა ეს სიტყვებით დაფერილი ნაჭუჭა გატეხეთ და მაშინ შეიტყობთ რაც გამოვა, ამისათვის საჭიროა ავყვეთ ბ-ნ ყიფიანის რჩევას და მაგალითი წინ გავიმძღვაროთ.

ვსთქვათ, მაგალითად, მოვალემ არ შეიტანა ბანკის გარდასახადი იანვრისა. ბ-ნ ყიფიანის სახელოვანის მუხლის ძალით, მამული უნდა ჩამოერთვას პატრონს და ბანკმა ჩაიბაროს „თავის გამგებლობაში“. რადა? იმიტომაო, ბრძანებს ბ-ნი ყიფიანი, რომ „პირველს ნახევარ წელიწადსვე აღმოჩნდება“ ვალის გაწმენდა შეიძლება, თუ არა. ჩვენ მიერ მოყვანილ

მაგალითში პირველი ნახევარი წელიწადი 1-ს იანვრიდამ 1-ს მკათათვემდე იქმნება. ბანკმა რომ არ მიიღოს მამული თავის გამგებლობაში საცდელად, განა გამოუცდელად კი არ უნდა იცოდეს, რომ 1-ს იანვრიდამ 1-ს მკათათვემდე სოფლის მამულს არავითარი შემოსავალი არ ექნება? ვინ არ იცის, რომ ამ ხანში არც ღვინის მოსავალია, არც პურისა. ნუთუ ამას კიდევ გამოცდა უნდა! რაკი ეს ყველამ გამოუცდელადაც იცის, ისიც ეცოდინება, რომ ამ ხანში მამული ბანკის ვალს ვერასგზით ვერ გასწმენდს. თუ ვერ გასწმენდს, ბ-ნ ყიფიანის აზრით, — უნდა გაიყიდოს. მაშასადამე, მიიღებს ბანკი მამულს თავის გამგებლობაში თუ არ მიიღებს, მამული ვალს ვერ გასწმენდს და მაინცდამაინც გიყიდება ექვს თვეს უკან. დღესაც ესე არ არის ხოლმე? განსხვავება მხოლოდ იმაშია, რომ დღევანდელის წესით, ამ ექვსს თვესაც მამული ისევ პატრონის ხელში რჩება და ბ-ნი ყიფიანი კი ამ შეღავათს, ამ შვებასაც არ იძლევა. მისის აზრით, მაშინვე უნდა ჩამოერთვას და ბანკმა ჩაიბაროს. ეს არის სიკეთე!.. ეს არის სიბრალული!.. ეს არის გულმტკივნეულობა!…

ნუთუ ამდენის მაგალითების შემდეგაც ცხადი არ არის, რომ „მამულის გაუსყიდველობა“ სანატრელია, მაგრამ ზღაპარია!.. თუ ზღაპარი არ არის, რატომ ერთი გარკვეული, დაბეჯითებული, ყოველმხრივ განმარტებული პროექტი არ წარმოადგინეს ამის მომგონებელთა, და როცა ყოველივე ეს მოვსთხოვეთ, გვიპასუხეს, — ეგ „სკოლური ცელქობაა“, რომ თქვენს საკითხავებზედ პასუხი მოგცეთო. ამისთანა პასუხი უილაჯობის პასუხია, ბანზედ სიტყვის აგდებაა! ამნაირად აზრების ცვლა მამულის გაუსყიდველობაზედ უტყუარი ნიშანია მისი, რომ ეგ საქმე მოუთავსებელია, შეუწყნარებელია, შეუძლებელია.

შორს რად მივდივართ; თვითონ ბ-ნი ყიფიანი გვიმტკიცებს ამას, მისი სიტყვებივე მოწმად მოგვყავს, რომ მაგ „გაუსყიდველობის“ წესად დადება და ბანკის პირქვე დამხობა, ბანკის ფულის დაღუპვა ერთი იქნება.

„Так как желание установить беспродажность имения может повести к другой крайности — к уничтожению капитала. Основательность этого опасения очевидна“ .

თუ „очевидно“-ა, ეხლა რაღა ლიბრი გაეკრა ადამიანის თვალსა, რომ წინანდელს „очевидно“-ზედ დღეს ასე დაჟინებით იძახიან, „очевидно“ არ არისო. რა სასწაული მოხდა ასეთი!..

ამით ვათავებთ ყოველს ბაასს ბ-ნ დიმიტრი ყიფიანთან ბანკის გამო. დასასრულ უსამართლობა, უმადურობა იქნება ჩვენს მიერ, რომ არა ვსთქვათ, რა სამსახური გაუწია ბ-ნმა დიმიტრი ყიფიანმა ჩვენს ქვეყანასა. პირველ მას მოუვიდა ფიქრად ბანკი დაეარსებინა და დიდი ღვაწლი, დიდი მხნეობა, დიდი მეცადინეობა იხმარა ამ სასახელო ფიქრისა და აზრის განხორციელებისათვის. მან დაიყოლია ტფილისისა და ქუთაისის თავად-აზნაურობა, რომ ფული შეეწირათ ბანკის დასაარსებლად. მან მარტომ იდვა ეგ კისრად და მარტომ შეასრულა თვისის სახელის სასიქადულოდ. იგი მაშინ იყო გუბერნიის მარშლად, და უნდა ვაღიაროთ, რომ, ჩვენის ფიქრით, არც ერთს მარშალს არც მანამდე, არც მერმედ, ასეთი დიდი ღვაწლი,

ასეთი დიდი სამსახური არ გაუწევია ჩვენის ქვეყნისათვის, რაც უნდა სთქვან იმათ, ვინც ბანკის დაარსებაში ბოროტსა ჰხედვენ. ჩვენ-კი ამას ვიტყვით, რომ ბანკი დიდი საქმეა ჩვენის ქვეყნისათვის და ამ დიდის საქმის დამწყები, მეთაური და შესაძლოდ მქმნელი ბ-ნი დიმიტრი ყიფიანია. სახელი და დიდება ბანკის დაარსებისა განუშორებელ იქმნება მის სახელთანა.

Tag: საადგილმამულო ბანკი, ყიფიანი, წერეთელი.

წყარო: http://s-s.tagiweb.com/tfilisis-qarthuli-saadgilmamulo-banki/